

Elevenes rett til et skolemiljø uten krenkende ord og handlinger, etter opplæringsloven kapittel 9a.

Hvor langt rekker elevenes rettigheter?

Kandidatnummer: 598

Leveringsfrist: 25.04.2008

(* regelverk for spesialoppgave på:

<http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/utf-forskr-vedlegg-i.html>

regelverk for masteroppgave på:

<http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/master/eksamensforskrift/kap6.html>)

Til sammen 17928 ord

25.04.2008

Innholdsfortegnelse

<u>1. Innledning</u>	1
<u>1.1 Tema</u>	1
<u>1.2 rettskilder og avgrensning</u>	1
<u>2. Bakgrunn og virkeområde for opplæringslova kapittel 9a</u>	2
<u>2.1 Bakgrunn</u>	2
<u>2.2 virkeområde</u>	4
<u>3. Opplæringsloven § 9a-1, generelle regler</u>	7
<u>3.1. innledning</u>	7
<u>3.2”rett til”</u>	7
<u>3.3.”psykososialt skolemiljø”</u>	8
<u>3.4.”fremje”</u>	9
<u>4 Oppl. 9a-3 første ledd – det psykososiale miljøet</u>	11
<u>4.1”Skolen”</u>	12
<u>4.2 ”Aktivt og systematisk”</u>	13
<u>4.3 Internkontroll</u>	14
<u>5. Opplæringsloven § 9a-3, annet ledd - De ansattes handlingsplikt ovenfor krenkende ord og handlinger.</u>	19
<u>5.1.1”Tilsett”</u>	20
<u>5.1.2”tilsettes” undersøkelsesplikt</u>	20

<u>5.1.3”gripe inn”</u>	22
<u>5.1.4 Får kunnskap eller mistanke om</u>	23
<u>5.2”Krenkende ord og handlinger”</u>	25
<u>5.2.1 når det er læreren som krenker</u>	29
<u>5.3 ”Mobbing, vold, diskriminering og rasisme”</u>	31
<u>5.3.1Spesielt om mobbing</u>	31
<u>5.3.2 Hva er mobbing</u>	33
<u>5.3.3 Diskriminering</u>	39
<u>5.3.4. Rasisme</u>	42
<u>5.3.5. Vold</u>	44
<u>6 Opplæringslovens § 9a-3 tredje ledd</u>	47
<u>6.1”tiltak”.</u>	48
<u>6.2 ”Enkeltvedtak”</u>	48
<u>6.3”snarast mogleg”</u>	49
<u>6.3klagen</u>	50
<u>Kildeliste</u>	52

1. Innledning

1.1 Tema

Tema for oppgaven er elevenes rett til et skolemiljø uten krenkende ord og handlinger. Krenkende adferd i skolen, spesielt mobbing, er et alvorlig problem som rammer mange elever, etter et par år med nedgang i mobbetallene, viser elevundersøkelsen fra 2007 at mobbing er på vei opp igjen til tross for kapittel 9a.”50 000 elever i grunnskole og videregående skole våkner opp til marerittet hver dag, sier professor Erling Roland”¹. Forskning viser at elever som blir mobbet får psykiske og fysiske problemer som vedvarer mange år etter endt skolegang²

1.2 rettskilder og avgrensning

Tema vil omhandle bestemmelsene i opplæringsloven kapittel 9a. Men oppgaven vil også gå inn på andre bestemmelser som er relevante i forhold til tema, da spesielt oppl. § 2-9, om skolens ordensreglement. Videre vil forvaltningsloven være relevant. Da skolerett er en spesiell form for forvaltningsrett³. Forvaltningsretten vil ha direkte betydning i oppl. § 9a-3, tredje ledd, da elevene kan be om enkeltvedtak fra skolen. Arbeidsmiljøloven vil også være en relevant kilde. Elevene skal ha like gode rettigheter som arbeidstakere, og da kan arbeidsmiljølovens rettskilder også brukes til å fortolke bestemmelsene i oppl. kapittel 9a. Kapittel 9a, er ett relativt nytt tillegg til opplæringsloven, og har derfor sine egne forarbeider, dette i form av ot.prp. nr 72. (2001-2002) og Innst. O nr 7 (2002-2003). Forarbeidene har spesiell stor vekt for tolkningen av nye lover, da det ellers er lite rettskilder⁴ disse vil da utgjøre mesteparten av rettskildene, som også veilederen har hentet mye av sine fortolkninger fra.

¹ VG, mars 2008

² Se Klensmeden Fosse, 2006

³ Botnan Larsen(2007:5)

⁴ Andenæs (1997:26)

Det er forholdsvis lite juridisk teori om oppl. Kapittel 9a, det som er tilgjengelig er for det meste ”oversiktsverk”⁵

Kunnskapsdepartementet har gitt ut en veiledning til opplæringsloven kapittel 9a⁶. Denne er ikke rettslig bindende, men gir en god indikasjon på hvordan overordnede organ tolker reglene, men i mangel på andre rettskilder vil veilederen få betydelig vekt, videre vil underordnet organ føle seg bundet av overordnede organs fortolkninger⁷.

Utdanningsdirektoratet har gitt ut rundskriv Udir -07-2005, som gir veiledning i forhold til oppl. § 2-9. retningslinjene i dette rundskrivet skal skolen\skoleeier forstå som en instruks, dette innebærer at ordensreglementet inneholde de anbefalte elementene som blir foreslått i rundskrivet⁸

Oppgaven vil konsentrere seg om den offentlige grunnskole og til dels den videregående skole, men det er avgrenset mot privatskoler.

2. Bakgrunn og virkeområde for opplæringslova kapittel 9a

2.1 Bakgrunn

Opplæringsloven kapittel 9a, trådte i kraft i april 2003, politikere ville gi elevene en egen ”arbeidsmiljølov” dette for å garantere elevene like gode rettigheter som det arbeidstakerne har etter Arbeidsmiljøloven av 4. februar 1977.

”I mai 2000 gjorde Stortinget følgende vedtak, ”Stortinget ber Regjeringen i løpet av høsten 2000 å fremme forslag om å lovfeste arbeidsmiljøbestemmelser for elever og studenter”⁹

Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet utarbeidet et lovutkast, som foreslo å tilføye en ny paragraf til kapittel 13 i opplæringsloven

⁵ Botnan Larsen(2007:7)

⁶ veileder (2003)

⁷ Botnan Larsen(2007:7)

⁸ Botnan Larsen(2007:7)

⁹ Stette (2003:3)

Forslaget som ble sendt ut til høringsrunde i januar 2001, omhandlet forslag til å lovfeste regler vedrørende elevenes fysiske skolemiljø.¹⁰ ”Framlegget tok utgangspunkt i dei skjønsmessige standardene som i dag er fastsette i forskrift 001.12.1995 nr. 928 om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. det vart uttalt at lovframlegget derfor ikke gjorde endringar i krava til arbeidsmiljøet, men var meint som eit bidrag til å gjere krava betre kjende og etterlevde. Framlegget skulle derfor ikkje ha økonomiske konsekvensar”¹¹ Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet gjorde det klart at meningen med bestemmelsene var å regulere skolens ansvar uten at elevene fikk individuelle rettigheter¹² Resultatet fra høringsrunden ble at departementet besluttet å legge frem en mer omfattende lovendring i opplæringsloven. Blant annet var det flere av høringsinstansene som mente lovforslaget måtte inkludere bestemmelser om det psykososiale miljø¹³

Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet tok ikke med bestemmelser om det psykososiale miljø i lovutkastet, da de anså at opplæringsloven allerede inneholdt bestemmelser som regulerte dette, etter høringsuttalelsene endret mening, og bestemte at opplæringslovens § 1-2, 6 ledd skulle suppleres med ”meir utfyllande føresegner”¹⁴ Det endelige lovforslaget inntatt i Ot. prp nr.72(2001-2002), inneholdt krav til det psykososiale arbeidsmiljø, de anerkjente dens virkning på elevene og uttalte følgende; ”altfor mange elevar er utsette for krenkjande atferd som mobbing, vold og rasisme. Elevane har rett og plikt til opplæring, og kan ikke i samme grad som vaksne velje sitt miljø. Når det er i samfunnets interesse at elevane oppheld seg på skolen, bør det også vere samfunnet sitt ansvar å gjære sitt yttarste for å hindre at dette opphaldet blir til skade for dei”¹⁵ Forslaget ga ikke individuell rett, de mente det var urealistisk å lovfeste en slik rett, da det er umulig for skolen å ha full kontroll over elevenes adferd og dermed gjøre dem ansvarlig

¹⁰ Stette (2003:3)

¹¹ Ot.prp. nr. 72(2001-2002:10)

¹² se Ot.prp. nr. 72(2001-2002:10)

¹³ se Ot.prp. nr. 72(2001-2002:17)

¹⁴ ot.prp. nr 72 (2001-2002: 22)

¹⁵ ot.prp. nr 72 (2001-2002: 22)

for denne¹⁶ Det opprinnelige forslaget var ”Alle grunnskolar og vidaregåande skolar skal ha eit fysisk og psykososialt miljø som har tilfredstillande verknader for helsa, trivselen og læringa til elevane”¹⁷

kirke- undervisnings og forskningskomiteen ville at elevene skulle ha individuelle rettigheter og endret ordlyden. I Innst.O. nr 7(2002-2003:3), heter det ” elevenes individuelle rettigheter til et godt fysisk og psykisk skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring, er viktig. Skolemiljøet skal være fritt for mobbing og vold, rasisme og annen krenkende adferd. Ved at elevene får lovfestet en individuell rettighet sikres de klageadgang.”¹⁸

Lovforslaget som ble vedtatt i Stortinget innebærer at skolene har fått et omfattende regelverk for hvordan mobbing skal håndteres, i og med at reglene nå har lovs rang, innebærer at skolen er forpliktet til å ta problemet med mobbing alvorlig.

2.2 virkeområde

Opplæringslovens virkeområde er gitt i oppl. § 1-1, og etter denne gjelder bestemmelsene i oppl. Kapittel 9a også utenfor skolens geografiske område, men hvor langt rekker den, vil skolens plikter etter oppl. Kapittel 9a gjelde på skoleveien, eller etter skoletid.

I ot.prp. nr 46.(1997-1998) s. 151 heter det at loven skal gjelde for all grunnskoleopplæring, uten hensyn til institusjon eller eierforhold, selv om det er mest vanlig at grunnskoleopplæringen foretas på en skole, er det nødvendig å plassere opplæringen andre steder, for eksempel til barnevernsinstitusjoner, sykehus eller i fengsel, også ved disse stedene får opplæringsloven kapitel 9a anvendelse, da ikke annet står i loven¹⁹

Etter oppl. § 1-1, vil ikke loven gjelde for offentlige tilbud utenfor området for grunnskole- eller vidaregåande opplæring, som for eksempel skolefritidsordning og sommerskoler,

¹⁶ se Ot.prp. nr. 72(2001-2002:..22)

¹⁷ Stette (2003:5)

¹⁸ Innst.O. nr 7(2002-2003) s 3

¹⁹ Helgeland, 2006. s. 36.

”hvilken opplæring loven gjelder for er dels fastsatt i loven selv og dels i forskrifter om opplæringens innhold”²⁰

Det følger av oppl. § 9a-8, at kapittel 9a også skal gjelde for elevene når de er i skolefritidsordningen(SFO), dette selv om SFO ikke er lokalisert i direkte tilknytning til skoleområdet, dette er gjort klart av departementet i ot.prp. nr 72(2001-2002: 37)

”føresegna understreker at krava til skolemiljøet skal gjelde for skolefritidsordninga, dette gjeld også når skolefritidsordninga omfattar aktivitetar utanfor skolen sitt område, eller blir driven i lokale utenfor skolen”

Videre gikk Regjeringen inn for en særskilt forskriftshjemmel til reglene om skoleskyss i oppl. Kapittel 7²¹, komiteen var enig i ” at elevene har krav på vern bl.a. mot skader og mobbing under skoleskyssen.”. komiteen besluttet derfor å endre § 7 i lovutkastet fra departementet, slik at ” Departementet kan gi” ble endret til ”departementet gir nærmere forskrifter om elevenes trygghet under skoleskyssen”²² nå inntatt i oppl. § 7-1 tredje ledd. Betyr dette at elevene har samme rettigheter under skoleskyssen som de har på skolen og på SFO? Til dags dato er det ikke gitt noen foreskrift. Men mye taler for at elevene har rett til vern mot mobbing under skoleskyssen så vel som på skolen. Elevenes opplæringsplikt etter oppl. § 2-1 første ledd. Innebærer at elevene må ta seg til og fra skolen, enten med egne ben, eller med skoleskyss. I NOU 1995:18 s 227, er det forutsatt at skolen kan gi bestemmelser i ordensreglementet om elevenes adferd på vei til og fra skolen, hvis skolen kan gi elevene plikter her, så er det rimelig at elevene også får samme rettigheter under skoleskyssen som de har når de er på skolens område.

Mobbing på skolen kan fortsette etter skoletid, og dette er godt mulig da elevene ofte bor i samme nabolag. Videre har elevenes bruk av mobiltelefon og tilgang til internett, gitt nye metoder å krenke og mobbe på. Vil rettighetene gitt i opplæringslova kapittel 9a, gjelde for mobbing som skjer etter skoletid, utenfor skolens område, eller over mobil og internett. Et av virkemidlene skolen har til å sikre elevene et godt psykososialt miljø, er å gi regler som skal forhindre mobbing og andre krenkende ord og handlinger i skolens

²⁰ NOU: 18 s 379

²¹ Etter oppl. § 7-1, har elevene i skoletrinn 2 til 10, under visse forutsetninger, rett til gratis skoleskyss.

²² Innst. O nr 7 (2002-2003: 3)

ordensreglement jf. Oppl. § 2-9. I NOU 1995: 18 s.227, om hvordan skolen kan bruke ordensreglementet, heter det at skolen kan gi elevene bindende regler om adferd utenfor skolen, ”så langt det kan begrunnes direkte i skolegangen”. Fritiden er holdt utenfor, der har ikke opplæringslova virkning.

Hvis en elev sender en nedverdiggende eller truende sms til en medelev, mens de begge er på skolen, så er det ingen tvil om at opplæringsloven bestemmelser gjelder. Det er ingen krav i oppl. § 9a-3 annet ledd, om at de krenkende ord blir utført verbalt, man må forutsette at dette også gjelder det skrevne ord.

Hva som kan sies å være direkte bundet til skolegangen, må tolkes ut i fra en språklig tolkning av ”skolegangen”, skolegang kan defineres slik, barn samles for å få undervisning etter oppl. undervisning kan i dette sammenheng tolkes utvidende, det behøver ikke være noe faglig, ”skolegangen” har mange aspekter, grunnskolen spesielt, skal skolere elevene i det sosiale, så vel som det faglige, og skolegangen kan bestå av aktiviteter utenfor og innenfor skolens område, for eksempel en ekskursjon.

Hvis en elev, skriver krenkende ting om en medelev på internett, og gjør dette ved hjelp av en maskin på skolen, så vil denne handlingen forplikte skolen. Dette er direkte bundet til skolegangen, idet maskinen er på skolens område, og elevene har tilgang til den på grunn av at de er til stede på skolen. Men noen slik tilknytning finnes ikke hvis eleven ”poster” krenkende ord på Facebook og lignende, på sin hjemmemaskin. Det at mobberen og mobbeofferet er elever på samme skole, kan ikke sies å være en forbindelse, som vil gjøre at situasjonen har en direkte binding til skolegangen.

At en elev blir mobbet i fritiden eller over internett eller via sms, av sine medelever, vil ha like negativ virkning på elevens psykososiale skolemiljø som om det skulle skjedd på skolen, og dette vil bryte med elevens rett etter oppl. § 9a-1, men skolen kan ikke forpliktes av det elevene gjør på fritiden, det vil si, som ikke er direkte knyttet til skolegangen. Men hvis skolen oppdager at en elev har konsentrasjonsproblem, så utløses de ansattes handlingsplikt etter oppl. § 9a-3 annet ledd. De ansatte har plikt til å undersøke hva som ligger til grunn for problemene, hvis den da får vite, at Ole mistrives fordi han blir mobbet av medelever på fritiden, så spør det om ikke skolen har plikt til å ta det opp med de navngitte elevene.

3. Opplæringsloven § 9a-1, generelle regler

3.1. innledning

Et hovedhensyn når lovgiverne utarbeidet elevenes ”arbeidsmiljølov” var å få slutt på mobbing i skolen. Før og under lovgivningsprosessen så skjedde det en utvikling i samfunnet som gjorde at det ble økt politisk oppmerksomhet om mobbing. I 2001 gjennomførte Olweus en undersøkelse i noen utvalgte grunnskoler i Norge, denne anslo at ca. 100.000 elever var regelmessig innblandet i mobbing, både som offer og ”gjerningsmann”. Videre viste nye tall at mobbing hadde økt i med 70 prosent²³ i norske skoler, kirke- undervisnings og forskningskomiteen viste til disse tallene, og utrykte bekymring for det store omfanget av mobbing. komiteen konkluderte at et godt læringsmiljø, er avgjørende for å bekjempe mobbing²⁴.

De nye bestemmelsene i kapittel 9a legger ansvaret for elevenes miljø på skolen og dens ansatte, spørsmålet blir, når har de gjort nok, hvis de ikke klarer å forhindre at en elev mobber en annen, er de fremdeles ansvarlig.

Oppl. § 9a-1:”Alle elevar i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø, som fremjer helse, trivsel og læring”

3.2”rett til”

Bestemmelsen er ikke identisk med forslaget fra kirke, – undervisnings, - og forskningsdepartementet²⁵, det opprinnelige var ”Alle grunnskolar og vidaregåande skolar skal ha eit fysisk og psykososialt miljø som har tilfredstillande verknader for helsa, trivselen og læringa til elevane” ordlyden la bevisst vekt på at elevene ikke hadde noen individuell rett til et godt psykososialt miljø. De mente det var urimelig å lovfeste en slik

²³ Innst.O. nr. 7(2002-2003:5-6)

²⁴ Innst.O. nr. 7(2002-2003:6)

²⁵ Stette (2003:5)

rett, da det vil være umulig for skolen å til fulle kontrollere elevenes adferd. Et skolemiljø uten krenkende adferd som mobbing, vold og rasisme må være et mål for skolen, men skolen skal ikke holdes ansvarlig for noe utenfor sin kontroll²⁶. Men kirke- undervisnings og forskningskomiteen ville at elevene skulle ha individuelle rettigheter og endret ordlyden, i Innst.O. nr 7(2002-2003) s. , uttalte medlemmer av komiteen at ” elevenes individuelle rettigheter til et godt fysisk og psykisk skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring, er viktig. Skolemiljøet skal være fritt for mobbing og vold, rasisme og annen krenkende adferd. Ved at elevene får lovfestet en individuell rettighet sikres de klageadgang.”²⁷

3.3.”psykososialt skolemiljø”

Elevenes rett er til et godt psykososialt skolemiljø som ”fremjer helse, trivsel og læring”, begrepet psykososialt miljø, og i denne sammenhengen definerer Veilederen det psykososiale miljø på følgende måte ”Med psykososialt miljø menes her de mellommenneskelige forholdene på skolen, det sosiale miljøet og hvordan elevene og personalet opplever dette. Det psykososiale miljøet handler også om elevenes opplevelse av læringssituasjonen...

Dette innebærer at om skolen har et bra psykososialt miljø eller ikke beror på en subjektiv vurdering hos hver og en av de som er i miljøet, dette er presisert i veilederen der de går inn på hva som vil påvirke den enkeltes opplevelse av det psykososiale miljøet ” Vi vet at mange faktorer virker inn på elevenes oppfatning av det psykososiale skolemiljøet. Det psykososiale miljøet vil være vanskelig å beskrive, og vil avhenge av den enkeltes subjektive opplevelsesverden. En lang rekke indre og ytre faktorer(sosiale. Kulturelle, religiøse. Økonomiske, utdanningsmessige og øvrige helsemessige forhold) er med i et komplisert samspill – mellom individ, gruppe\familie, miljø og samfunn – og har betydning for det psykososiale miljøet”²⁸.

Men retten til et godt psykososialt miljø innebærer ikke at forhold som går på ”smak og behag” skal plikte skolen. I et skolemiljø vil det være personer med forskjellig bakgrunn,

²⁶ Ot.prp. nr.72(2001-2002) s.22

²⁷ Innst.O. nr 7(2002-2003:3)

²⁸ veileder (2003:10)

forskjeller i kulturell og religiøs bakgrunn kan sette spørsmål om det psykososiale miljø på spissen. Et tenkt eksempel er, en muslimsk elev som føler seg krenket av hvordan de andre elevene går kledd, kanskje han\hun synes jentene er for lettkledde, og føler at dette går ut over sitt psykososiale miljø. Skolen vil være full av motstridene interesser, og selv om skolen er forpliktet til å ta hensyn til elevenes subjektive opplevelsesverden, så vil ikke dette innebære at visse kulturelle normer skal påtvinges resten av skolesamfunnet. Det totale skolemiljøets interesser vil i slike tilfeller gå foran den individuelle rett til et godt psykososialt miljø.

3.4. "fremje"

I bestemmelsen, slik den ble vedtatt i stortinget, er kriteriet at det psykososiale skolemiljøet skal "fremje helse, trivsel og læring", i og med dette er det i ot.prp. nr 72(2001-2002) s.31, forutsatt at "Føreseгна inneheld eit såkalla funksjonskrav" dette vil si at det avgjørende er hva slags virkning skolemiljøet har på helsen, trivselen og læringen til elevene, dette gjelder både virkningen på den enkelte elev så vel som det totale miljøet i skolen. Kravet gjelder uavhengig av skolens økonomiske situasjon²⁹, det vil si, at hvis en elev føler seg krenket, så har skolen plikt til å undersøke dette og vurdere det konkrete tilfellet, skolen kan ikke skylde på lite penger og forholde seg passive, det vil være et brudd på elevenes rett etter oppl. § 9a-1. dette underbygges videre av veilederen, hvor det heter "At eleven har en rett innebærer at skoleeierens økonomi ikke er relevant for hvorvidt retten skal oppfylles eller ikke"³⁰

I det opprinnelige forslaget fra departementet, het det at miljøet skulle ha "tilfredstillande verknader" At virkningen skal være tilfredsstillende vil si at skolemiljøet ikke skal forårsake eller forsterke helseplager eller mistrivsel, eller ødelegge, hindre eller forstyrre læringen³¹, ordlyden ble endret i det endelige lovforslaget, og det heter nå at det psykososiale miljøet skal "fremje helse, trivsel og læring". Om dette sier veilederen at "bestemmelsen ikke bare handler om å hindre plager og dårlig læring, men også om at

²⁹ Ot.prp. nr.72(2001-2002:..31)

³⁰ Veileder(2003:4)

³¹ Ot.prp. nr.72(2001-2002:..31)

skolemiljøet skal bidra positivt til elevens helse, trivsel og læring”, ordlyden er endret men kravet tilfredsstillende gjelder fremdeles, dette er forutsatt i Innst.O. nr 7 (2002-2003) s 2, der komiteen sier at de er ”tilfreds med at de nye lovreglene slår fast at skolemiljøet ikke skal forårsake eller forsterke helseplager eller mistrivsel, eller ødelegge, hindre eller forstyrre læringen” dette er et direkte referat fra Ot. prp nr 72(2001-2002) s 31. og viser at komiteen har tatt med kriteriet om at virkningen skal være tilfredsstillende, selv om de har forandret ordlyden.

Hvordan skal skolen vite om det psykososiale skolemiljøet fremmer helse, trivsel og læring, dette ”må avgjerast etter en konkret vurdering. Dette må gjerast ved å observere verknadene på elevane og ved å måle sjølve miljøet, begge delar er like viktige, helseplager, mistrivsel og manglende konsentrasjon vil oftast kunne observerast direkte”³² skolen må altså overvåke skolemiljøet, det betyr at de må både registrere helseplager og mistrivsel hos den enkelte eleven og å måle og observere det generelle miljøet³³ det vil si at hvis det blir registrert at en elev viser tegn til mistrivsel eller har konsentrasjonsvansker, så har skolen plikt til å vurdere det miljøet for å se hvilke faktorer som kan ligge bak problemene. Dette må de gjøre uansett, hvis for eksempel, det er kjent for skolen at denne eleven har det vanskelig hjemme, kanskje med en alkoholisert far eller mor, så kan de ikke avstå fra å vurdere skolemiljøet ut ifra den tanken at det er forhold i hjemmet som ligger til grunn for problemet, dette er understreket av departementet³⁴ ”men en må også vurdere sjølve miljøet for å kunne halde ute eventuelle ytre årsaker”

Bestemmelsen er den overordnede normen for et godt psykososialt skolemiljø, at den er overordnet vil si, at de andre bestemmelsene i kapittel 9a må tolkes i samsvar med oppll. § 9a-1, dette fremgår av veileder til opplæringsloven (heretter kalt veileder) hvor det heter ”Elevenes rett etter opplæringsloven § 9a-1 ligger til grunn for tolkningen av de øvrige bestemmelsene i kapitlet”³⁵ at det er en overordnet norm innebærer også, at selv om skolen har fulgt alle reglene i kapittel 9a, så vil eleven fremdeles ha rett til å klage på det

³² Ot.prp. nr.72(2001-2002:31)

³³ Helgeland. (2006:261)

³⁴ Ot.prp. nr 72(2001-2002: 31)

³⁵ Veileder(2003:4)

psykososiale miljø, som sagt er det avgjørende hvilken virkning miljøet, har, og ikke hva slags tiltak som er satt i gang fra skolen side, det overordnede kravet er at det psykososiale miljø skal ha en tilfredsstillende virkning på helse, trivsel og læring³⁶.

Oppl. § 9a-1 gir de generelle reglene for skolemiljøet, både det fysiske og det psykososiale. Bestemmelsen gir en overordnet norm

4 Oppl. 9a-3 første ledd – det psykososiale miljøet

I oppl. § 9a-3 presiseres skolen og skoleeierens ansvar for å oppfylle elevenes rett til et godt psykososialt miljø som skal fremme helse, trivsel og læring jf. Oppl. § 9a-1.

”For å sikre denne retten, skal skolen jobbe både generelt i forhold til alle elevene og spesielt i forhold til enkeltelever”³⁷ I oppl. § 9a-3, første ledd heter det at; ”Skolen skal aktivt og systematisk arbeide for å fremme eit godt psykososialt miljø, der den enkelte eleven kan oppleve tryggleik og sosialt tilhør”

Bestemmelsens første ledd gjelder skolens plikter ved alle sider av elevenes psykososiale miljø³⁸ siden oppgaven begrenser seg til krenkende ord og handlinger, så vil drøftelsen kun gjelde skolens forpliktelse til å forebygge og stoppe krenkende adferd som for eksempel mobbing.

Første ledd pålegger skolen å arbeide aktivt og systematisk, dette må sees i sammenheng med oppl. § 9a-4, i forarbeidene er det forutsatt at oppl. § 9a-3 presiserer den plikten skolen har etter oppl. § 9a-4. når det gjelder det psykososiale miljøet³⁹.

Første ledd må også sees i sammenheng med oppl. §§ 9a-5 og 9a-6, dette fordi disse gir de forskjellige brukerne i skolen en aktiv rolle i skolemiljøarbeidet. ”elever og foreldre skal være med i både planleggingen og gjennomføringen av det systematiske arbeidet etter 9a-3 første ledd og 9a-4”⁴⁰

³⁶ ot.prp. nr 72(2001-2002:31)

³⁷ Helgeland (2006:274)

³⁸ Helgeland (2006:274)

³⁹ ot.prp. nr 72(2001-2002:34)

⁴⁰ Helgeland (2003:274)

4.1 "Skolen"

Det første begrepet som må presiseres er "skolen", hvem skal arbeide aktivt og systematisk. Formålet med å pålegge skolen å arbeide aktivt og systematisk, er for å sikre elevens rett til et godt psykososialt skolemiljø, og for å lykkes med dette er det viktig at alle på skolen bidrar⁴¹ Begrepet dukker opp flere steder i oppl. Kapittel 9a, og man må anta at bruken av begrepet er konsekvent, derfor kan begrepet presiseres ved å ta utgangspunkt i hvilket ansvar som er pålagt "skolen" i de ulike bestemmelsene. Reelle hensyn taler for at elevene ikke er en del av "skolen" i denne sammenhengen, de pliktene som er pålagt "skolen" i kapittel 9a, ligger utenfor elevenes område.

Skoleeierens ansvar følger av de generelle ansvarsbestemmelsene i oppl. § 13-10, etter denne har skoleeierne ansvar for at kravene i opplæringsloven blir oppfylt, herunder kravene som stilles til skolen etter oppl. Kapittel 9a. Skoleeier skal også sørge for at skolen har de nødvendige resursene tilgjengelig for å oppfylle sine plikter etter kapittel 9a. skoleeieren blir derfor en del av "skole" begrepet.

De ansatte må antas å være en del av "skolen", men gjelder det alle skolens ansatte, eller kan man avgrense mot personale som ikke er en del av undervisningen, slik som vedlikeholdspersonale. I oppl. § 9a-3 annet ledd, i Innst.O. nr7 (2002-2003:5) understreker Kirke-, Utdannings og forskningskomiteen "skoleeiers, skoleledelsens og lærernes ansvar for å avdekke, motvike og stoppe mobbing", "skolens" plikt etter første ledd er å arbeide aktivt og systematisk. Men i oppl. § 9a-3 annet ledd er alle ansatte, inkludert renholderne og lignende gitt plikter ovenfor krenkende ord og handlinger, man kan anta at denne plikten skal utøves aktivt og systematisk, men spørsmålet blir om øvrig personales plikter ovenfor det psykososiale miljø er begrenset til annet ledd. Uttalelser gjort av Kirke-, Utdannings og forskningskomiteen taler for at skolen innebærer alle skolens ansatte "lovutkastet pålegger skolen å drive et kontinuerlig og systematisk arbeid for å oppfylle kravene til skolemiljøet. Dette arbeidet skal omfatte alt fra renhold til å forebygge mobbing"⁴²

⁴¹ Innst. O nr 7(2002-2003:6)

⁴² Innst. O nr 7(2002-2003:1)

4.2 "Aktivt og systematisk"

I oppl. § 9a-3 første ledd, sett sammen med oppl. § 9a-1, har elevene rett til at skolen arbeider aktivt og systematisk for å sikre elevene et godt psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring. Det vil si at skolen og skoleeier⁴³ kan ikke være passive og vente til en elev eventuelt klager over at han\hun blir mobbet "skolen må tvert imot aktivt fremme helse, miljø og sikkerhet ved skolen i tråd med kapittel 9a. arbeidet skal drives hele tiden, gjennom hele skoleåret, og skolen skal ha en systematisk tilnærming til arbeidet. Dette betyr at stikkprøver ikke er nok, skolen må ha et system for å forebygge og oppdage brudd på kravene i kapittel 9a"⁴⁴ kirke, – undervisnings, - og forskningsdepartementet mente et godt skolemiljø er avhengig av målrettet og systematisk arbeid, blant annet for å forebygge mobbing⁴⁵. At arbeidet skal være systematisk innebærer at det må være planmessig utført, skolen må ha et bestemt mål, og klare rutiner for hvordan målet skal nås. Skolen må innarbeide faste rutiner for hvordan mobbing og annen krenkende adferd skal avdekkes, forebygges og stoppes.

Plikten til å arbeide aktivt og systematisk må sees i sammenheng med oppl. § 9a-4, dette er forutsatt av departementet i merknader til paragrafane, til oppl. § 9a-3, første ledd, der det heter at "Føresegna presiserer den plikta skolen har etter § 9a-4 når det gjelder det psykososiale miljøet"⁴⁶ Oppl. § 9a-4. Systematisk arbeid for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane(internkontroll).

"Skolen skal aktivt drive eit kontinuerlig og systematisk arbeid for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane, slik at kreve i eller i medhald av dette kapitlet blir oppfylte.

Skoleleiinga har ansvaret for den daglege gjennomføringa av dette. Arbeidet skal gjelde det fysiske så vel som det psykososiale miljøet"

⁴³ Skoleeier har tilsvarende ansvar etter oppl. § 13-10

⁴⁴ Helgeland. (2006:278)

⁴⁵ (Ot.prp. nr 72(2001-2002:23)

⁴⁶ Ot.prp. nr 72(2001-2002:34)

Bestemmelsen presiserer skolens ansvar for å faktisk oppfylle i kapittel 9a, den legger også ansvaret for den daglige gjennomføringen av arbeidet på skolen og skoleeier jf. Oppl § 13-10⁴⁷

Plikt til å føre internkontroll følger allerede av annen lovgivning og av forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler⁴⁸ i merknader til paragrafane i Ot.prp. nr 72(2001-2002) s. 35, til oppl. § 9a-4, forutsetter departementet at ”Det systematiske arbeidet med skolemiljøet etter opplæringslova, bør sjåast i sammanheng med og innarbeidast i den Internkontrollen som allereie finst etter desse lovene og anna helse-, miljø, - og tryggleikslovgivning. Slik at ein unngår dobbeltarbeid”

4.3 Internkontroll

”internkontroll innebærer å omsette kravene i lov og forskrift til konkrete mål for skolemiljøet. Kartlegge utfordringene og planlegge og iverksette tiltak for å nå målene. Arbeidet må omfatte hele skolemiljøet – fysisk og psykososialt, innendørs og utendørs. Virksomheten må dokumentere at dette er etablert, og at det faktisk blir fulgt opp. Internkontroll favner om alt fra renhold til det skolen gjør for å forebygge, oppdage og håndtere mobbeprobler⁴⁹

Hva innebærer plikten til internkontroll i arbeidet for et skolemiljø uten mobbing og andre krenkende ord og handlinger.

For det første må skolen ha klare rutiner for å avdekke, forebygge og stoppe krenkende adferd⁵⁰ skolen kan i prinsippet selv velge hvordan de vil legge opp arbeidet, men det finnes visse krav til gjennomføringen, for det første innebærer krav til internkontroll at skolen må sette konkrete mål for arbeidet, videre må skolen kartlegge det psykososiale skolemiljø, både hos elevene generelt og spesielt ovenfor den enkelte elev⁵¹ og så er det strenge krav til å dokumentere det systematiske arbeidet.

⁴⁷ Helgeland (2006:278)

⁴⁸ forskriften gjelder for grunnskolene parallelt med opplæringsloven

⁴⁹ veileder (2003:19)

⁵⁰ Helgeland (2003:280)

⁵¹ Helgeland (2003:274)

kartlegging av skolemiljøet kan foregå på mange måter, etter oppl. § 9a-3 annet ledd har de ansatte plikt til å si ifra til skoleledelsen hvis de oppdager tilfeller av krenkende adferd⁵² dette vil gi skolen kunnskap om forhold ved elevenes psykososiale miljø, skolen plikter å utarbeide rutiner for hvordan dette skal gjennomføres, for det første må de ansatte være klar over sine plikter etter oppl. § 9a-3 annet ledd, skolen må være aktive i å informere de ansatte, det er ikke nok å sende ut et skriv om reglene, skolen må kontrollere at de ansatte vet hva de er forpliktet til, videre må skolen dokumentere at de ansatte er informert og hvordan de ble informert, dette følger av formålene med Internkontrollen, som er å lette arbeidet for tilsynsmyndighetene, dette ved å ”dokumenterer hvordan de forstår kravene, og hva de faktisk gjør for å oppfylle dem”⁵³.dette innebærer at hva som forventes av de ansatte må være klart dokumentert og tilgjengelig for skolen, videre skal det også være tilgjengelig for skoleorgan som elevråd og foreldreutvalg, dette følger av oppl. § 9a-6, første ledd første punktum, hvor det heter at råd og utvalg har krav på å få fremlagt dokumentasjon om det systematiske arbeidet ved skolen, hvis de ber om det. I oppl. § 9a-6, første ledd siste punktum heter det videre at disse rådene skal holdes ”løpande underretta” om hendelser, planer og vedtak som er av ”vesentlig betydning” for skolemiljøet, dette understreker skolens plikt til å arbeide aktivt så vel som systematisk, skolen må ha rutiner for hvordan underrettelsen skal skje. Formålet med Internkontrollen er at kravene i loven faktisk blir gjennomført, hvis noe har vesentlig betydning for skolemiljøet, skal skolen informere brukerne, og ordlyden ”løpande underretta” taler for at informasjonen må sendes så fort skolen er klar over hendelsen. I saker som har ”vesentleg betydning”, kan det også være viktig at de med interesse i saken får informasjonen så fort som mulig, slik at de kan delta i arbeidet for et godt psykososialt miljø. Et par eksempler på hva som har vesenlig betydning for elevene og foresatte, er informasjon om elevenes rettigheter etter oppl. Kapittel 9a, og opplysning om klageretten etter forvaltningsloven jf. Oppl. § 9a-3, tredje ledd⁵⁴. En tilsynsrapport gjort på begjæring av Fylkesmannen i Østfold datert 07.12.2005, viser at mangel på ”løpende underretning” til råd og utvalg, er avvik som ”representerer brudd på

⁵² se punkt 5.1.2

⁵³ veileder (2003:19)

⁵⁴ Fylkesmannen i Østfold. Tilsyn med elevenes skolemiljø. Fredrikstad kommune (02.11.2005:5)

lov og forskrift” og som må utbedres snarest⁵⁵. Dette representerte et avvik fra oppl. § 9a-6, som gir råd og utvalg rett til ”fullt innsyn i dokumentasjonen av skolens systematiske arbeid for skolemiljøet, i planer, skrevne rutiner, målinger rapporter osv.”⁵⁶ denne retten innebærer at skolen\skoleeier plikter å dokumentere alt som har med det systematiske arbeidet å gjøre, gjør de ikke det er det i tillegg et brudd på reglene om internkontroll i oppl. § 9a-4.

Skolens plikt til å arbeide aktivt og systematisk, krever at de ansatte, spesielt lærerne viser konsekvent holdning mot mobbing og annen krenkende adferd. Skolens personale har handlingsplikt etter oppl. § 9a-3 annet ledd, men har også ansvar utover det, et av skolens mål for det psykososiale miljøet er å bekjempe mobbing, dette kan ikke gjøres uten at lærerne er bevisste sin rolle som holdningsskaper i skolen⁵⁷. Plikten til å arbeide aktivt og systematisk gjelder også for de ansatte, dette gjelder både å forebygge og å stoppe mobbing når det oppdages, dette innebærer at den ansatte, eller mest praktisk, læreren, jevnlig tar opp mobbing som tema i klassen eller på gruppenivå, og hvis læreren observerer mobbing direkte skal han\hun med en gang ta det opp med både ”offer” og ”mobber” og vise tydelig at mobbing blir ikke tolerert⁵⁸

I forarbeidet til opplæringsloven kapittel 9a, understreker Utdannings og forskningsdepartementet at et effektivt arbeid med skolemiljøet krever deltagelse fra elevene og de foresatte, så vel som fra de ansatte⁵⁹, brukerne, først og fremst, elevene har en unik innsikt i sitt skolemiljø som vil komme godt med når skolemiljøet skal kartlegges. Dette kan gjøres gjennom elevråd eller gjennom elevarbeid, skolen har plikt til å involvere elevene i det systematiske arbeidet, dette følger av oppl. § 9a-5 første ledd, hvor det heter at ”Elevane skal engasjerast i planlegginga og gjennomføringa av det systematiske arbeidet for helse, miljø og tryggleik ved skolen. Skolen skal leggje oppgåvar til rette for elevane etter kva som er naturleg for dei enkelte klassetrinna”

⁵⁵ Fylkesmannen i Østfold. Tilsyn med elevenes skolemiljø. Rakkestad kommune (07.12.2005:7)

⁵⁶ Fylkesmannen i Østfold. Tilsyn med elevenes skolemiljø. Rakkestad kommune (07.12.2005:5)

⁵⁷ Innst. O nr 7 (2002-2003:6)

⁵⁸ Innst. O nr 7 (2002-2003:6)

⁵⁹ ot.prp nr 72 (2001-2002:35)

Elevene kan med dette være med på å utarbeide tiltak mot mobbing, kirke-, undervisning, - og forskningskomiteen understreker også betydningen av elevmedvirkning, og at ”det er viktig at elevene blir aktivt deltagende både i idèvirksomhet og utforming av det forebyggende arbeidet”⁶⁰

Både kirke-, utdannings- og forskningskomiteen og Utdannings- og forskningsdepartementet la vekt på hvilken betydning ordensreglementet kan spille i det aktive og systematiske arbeidet, etter oppl. § 2-9 første ledd, skal ordensreglementet inneholde regler om elevenes adferd, og hvordan skolen kan refse elever som bryter med de oppsatte reglene⁶¹. Ved å gi regler som forbyr mobbing og annen krenkende adferd så har ett verktøy for å sanksjonere denne type ødeleggende adferd, og kirke-, utdannings- og forskningskomiteen ”understreker at nulltoleranse (ovenfor mobbing) bør gjelde gjennom skolens ordensreglement og at avvik må medføre tydelig og kontant reaksjon”⁶²

Spørsmålet blir om skolen plikter å bruke ordensreglementet i det systematiske arbeidet, eller om skolen kan bruke alternative løsninger.

Alle skoler skal ha et ordensreglement, og det er skoleeiers plikt å sørge for at det blir fastsatt et ordensreglement for den enkelte grunnskole jf oppl. § 2-9⁶³

I et rundskriv fra Utdanningsdirektoratet datert 21.04.05 heter det at ordensreglementet bør inneholde regler om Uønsket og\eller ulovlig adferd, som for eksempel mobbing, vold og andre krenkende handlinger⁶⁴. Uttalelsene fra Utdanningsdirektoratet kan sees på som instruks, i det de gir myndighetenes tolkning av hvordan reglene i lover og forskrifter bør forstås, skolen som underordnet organ vil føle seg bundet av uttalelsene.⁶⁵

Ordensreglementet skal da inneholde regler om det psykososiale miljø, og være en del av det aktive og systematiske arbeidet jf. § 9a-3, første ledd. I tilsynsrapport, 07.12.2005:6

⁶⁰ Innst. O nr 7 (2002-2003:6)

⁶¹ NOU 1995:18:227

⁶² Innst. O nr 7 (2002-2003:6)

⁶³ Udir-07-2005

⁶⁴ Udir-07-2005

⁶⁵ Botnan Larsen(2007:7)

uttaler tilsynet i sine merknader⁶⁶ at ”skolen bør revidere sine ordensregler slik at de blir i samsvar med retningslinjene i rundskriv Udir-07-2005”⁶⁷. Det er en forutsetning for det forebyggende arbeidet mot mobbing, at elevene har klare regler om å unnlate slik adferd, og at slik adferd vil få konsekvenser. Den beste måten å gjøre dette på er å sette regler vedrørende mobbing i ordensreglementet, og å bruke dette aktivt.

kirke-, utdannings- og forskningskomiteen nevner flere programmer som har hatt dokumentert effekt mot mobbing, og understreker at slike programmer vil styrke det forebyggende arbeidet mot mobbing og la frem følgende forslag ”Stortinget ber Regjeringen sørge for at alle skoler innen utgangen av 2003\2004 skal tilbys mobbeprogram vederlagsfritt”⁶⁸. Er det nødvendig for skolen å bruke et av de anbefalte programmene for å oppfylle plikten til å arbeide aktivt og systematisk?

skolen har ingen plikt til å innføre noen av de nevnte mobbeprogrammene i sitt systematiske arbeide, dette kommer tydelig frem i forarbeidene, der det heter at skolene skal ”tilbys ” mobbeprogram”⁶⁹. Videre er det slik at selv om de har et mobbeprogram så vil ikke dette nødvendigvis bety at de oppfyller lovens krav om å arbeide aktivt og systematisk, dette følger av merknader til paragrafene til § 9a-1 hvor det heter at ”det må understrekast at sjølv om ein følgjer rettleiinga, er ein ikkje friteken for det overordna kravet om at miljøet skal ha tilfredsstillande verknad på helsa, trivselen og læringa”⁷⁰ En skole som har innført et mobbeprogram, må bruke dette aktivt, det vil si hver dag, gjennom hele året⁷¹, det ikke er nok å ta opp mobbing en gang i blant, men mobbeprogrammet må bli en del av skolehverdagen, den må være synlig. Hvis skolen ikke har tatt i bruk noen av de anbefalte mobbeprogrammene må de dokumentere at det

⁶⁶ Merknadene er momenter som ikke er brudd på lov eller forskrift, men som fremheves for å sikre kvaliteten i kommunens arbeid med elevenes skolemiljø, Udir-07-2005:7

⁶⁷ Fylkesmannen i Østfold. Tilsyn med elevenes skolemiljø. Rakkestad kommune (07.12.2005:7)

⁶⁸ Innst. O nr 7 (2002-2003:6)

⁶⁹ Innst. O nr 7 (2002-2003:6)

⁷⁰ ot.prp nr 72 (2001-2002:31)

⁷¹ Helgeland (2006:278)

psykososiale miljø allikevel har tilfredsstillende virkning på elevenes helse, trivsel og læring jf. Oppl. § 9a-1⁷².

5. Opplæringsloven § 9a-3, annet ledd - De ansattes handlingsplikt ovenfor krenkende ord og handlinger.

Mens bestemmelsens første ledd angir skolens plikter ovenfor det psykososiale miljøet generelt, gir annet ledd skolens ansatte plikter ovenfor krenkende ord og handlinger⁷³

I oppl. § 9a-3 annet ledd heter det ”dersom nokon som er tilsett ved skolen, får kunnskap eller mistanke om at ein elev blir utsett for krenkjade ord eller handlingar som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme, skal vedkommande snarast undersøkje saka og varsle skoleleiinga, og dersom det er nødvendig og mogleg, sjølv gripe direkte inn”

Annet ledd presiserer og supplerer kravet i oppl. § 1-2 siste ledd, siste punktum. Og skolens og personalets alminnelige omsorgsplikt for barn i skolen⁷⁴ i denne heter det at ”Alle som er knytte til skolen eller lærebedriftene, skal arbeide for å hindre at elevar, lærlingar og lære kandidatlar kjem til skade eller blir utsette for krenkjande ord og handlingar” at annet ledd presiserer denne bestemmelsen, innebærer at den understrekerplikten til de ansatte i den nye bestemmelsen, videre virker annet ledd supplerende i det den utvider de ansattes plikter.

I oppl. § 9a-3, annet ledd innebærer plikten mer enn å hindre at elevene blir utsatt for ”krenkjande ord og handlingar” bestemmelsen må tolkes i samsvar med oppl. § 9a-1, og denne krever at det psykososiale miljø skal ”fremje” helse, trivsel og læring.

Men de ansattes plikter er begrenset til å undersøke, og eventuelt varsle skoleledelsen hvis de får kunnskap om eller mistanke om at en elev er blitt krenket, og til å gripe inn hvis det er ”nødvendig og mogleg”

⁷² ot.prp nr 72 (2001-2002:31)

⁷³ Helgeland(2006.274)

⁷⁴ Veileder (2003:11)

Formålet med andre ledd er at skoleledelsen blir gjort klar over problemene slik at klassestyrer og eventuelt foreldre kan kobles inn, og nødvendige tiltak settes i gang⁷⁵

Spørsmålet blir, når inntreer de ansattes handleplikt, hva skal til for at en ansatt skal ha ”fått kunnskap eller mistanke ” om at en elev er blitt utsatt for krenkende ord eller handlinger? Dette må vurderes opp imot elevenes rett til et godt psykososialt miljø etter oppl. § 9a-1.

5.1.1”Tilsett”

spørsmålet blir hvem har elevene krav på handling fra, og hvor går grensen for hva som kan forventes fra dem?

Plikten er rettet til de som er ”tilsett” ved skolen, hvem er dette?

I ot.prp. nr 72(2001-2002:34) uttaler departementet at ” ”tilsette” vil i praksis oftast seie lærarar og miljøpersonale, men plikta gjeld i utgangspunktet også anna personale” plikten til å varsle, undersøke og gripe inn etter annet ledd gjelder altså alle ansatte ved skolen, og er ikke begrenset til lærere eller annet undervisningspersonale. Plikten gjelder så vel assistenter\miljøpersonale som administrativt personale som vaktmester og annet vedlikeholdspersonale som for eksempel renholderne. Det er ingenting som tyder på at man må være fast ansatt for å ha forpliktelser etter bestemmelsen, man må også gå ut i fra at plikten gjelder de som er midlertidig ansatt slik som lærervikarer, og vikarer ellers. Det er skolens ansvar å holde de ansatte informert om sine plikter, og denne informasjonen må gis etter reglene i oppl. § 9a-3 første ledd jf oppl. § 9a-4.

5.1.2”tilsettes” undersøkelsesplikt

får en ”tilsett” kunnskap eller mistanke om at en elev er utsatt for krenkende ord eller handlinger, har denne plikt til å undersøke den konkrete hendelsen, denne plikten er absolutt.

At hendelsen må undersøkes innebærer at ”hendelsesforløpet, eventuelt omfanget av problemet i størst mulig grad må kartlegges”⁷⁶

⁷⁵ ot.prp. nr.72(2001-2002:34)

⁷⁶ veileder (2003:12)

Hvis undersøkelsen viser at det hele bygger på en misforståelse, er det viktig at den ansatte oppklarer situasjonen for den ”krenkende” eleven slik at denne ikke behøver å føle at han\hun er blitt krenket. I en slik situasjon er det ingen grunn til å varsle skoleledelsen, hvis ”offeret” og ”opphavsmannen” har snakket ut og eleven virker fornøyd med oppklaringen. Hvis hendelsen er en spøk som er gått galt, eller en ”morsom” kommentar som er slått feil, og en elev føler seg krenket, så må den ansatte forklare dette for den forulempede, og samtidig som spøkens opphavsperson får beskjed om at han\hun er gått over streken⁷⁷. Det sentrale er at den krenkede eleven blir tatt alvorlig når han\hun føler seg krenket, bare dette i seg selv vil fremme elevens helse, trivsel og læring, det er viktig å føle at man blir hørt på. Om man skal varsle skoleledelsen i en slik situasjon, må den ansatte vurdere ut ifra eget skjønn, da må man ta utgangspunkt i spøken\kommentaren, hvor grov den er og om handlingens art gir grunn til bekymring. For eksempel gir spøken indikasjon på noen dårlige tendenser hos eleven, og har oppklaringen gitt den fornærmede ”oppreisning”, dette kan være aktuelle kriterier.

Undersøkelsesplikten vil også gi vern til kommentaren\spøkens ”opphavsperson” rettsikkerhetshensynene gjelder også for elever, i det de risikerer å få ordensstraff eller disiplinærtiltak mot seg, er det viktig at forholdet blir best mulig belyst, slik at man kan være sikker på at eleven får riktig reaksjon⁷⁸

Når skal den ansatte varsle skoleledelsen, som ovenfor nevnt må dette baseres på den ansattes skjønn, det vil ikke alltid være grunn til å varsle, så det er ingen plikt til å gjøre det hvis situasjonen ikke krever det,

Om man skal varsle må avgjøres ut ifra hvor alvorlig hendelsen er.⁷⁹ Videre må den ansatte varsle skoleledelsen hvis denne har grunn til å tro at undersøkelsen og ”oppklaringsmøtet”, ikke ga de ønskede resultater, og det ikke har løst konflikten som har oppstått.

Det er viktig at den ansatte utviser et visst skjønn når denne avgjør hvilke saker den skal varsle skoleledelsen om, for det første er det veldig viktig at hendelser som går ut over

⁷⁷ veileder (2003:12)

⁷⁸ veileder (2003:13)

⁷⁹ veileder (2003:13)

elevenes helse, trivsel og læring blir varslet, slik at skoleledelsen er klar over elevens situasjon, slik de skal være etter oppl. § 9a-1.⁸⁰

For det andre er det viktig å sile ut de hendelsene som ikke vil ha noen betydning for elevens forhold på skolen, dette slik at skoleledelsen kan konsentrere seg om de tilfellene som trenger deres oppmerksomhet.

I annet ledd er det gitt eksempler på de mest alvorlige formene for krenkende ord og handlinger, i tilfelle med mobbing, vold, rasisme og diskriminering, må den ansatte alltid varsle skoleledelsen, uansett.

De ansatte er også en viktig kilde for skoleledelsen i det de kan gi informasjon om hva som skjer i skolemiljøet generelt, hvis det er problemer så er de ansatte de første til å oppdage det, hvis den ansatte observerer at det er generelle adferdsproblemer i elevgruppen så må de varsle skoleledelsen⁸¹, hvis det for eksempel blir en trend for elevene å kalle hverandre med skjellsord, så er dette noe som kan ha en negativ virkning på det psykososiale miljøet, og som det må settes inn tiltak mot. Ett av formålene med den ansattes handlingsplikt er at det skal sikre at skoleledelsen blir holdt oppdatert om hva som skjer i skolemiljøet slik at de kan sette inn tiltak for å stoppe trenden, så vel som å forebygge dem.

5.1.3 "gripe inn"

Hvis det er "nødvendig og mogleg" har den ansatte plikt til å gripe inn hvis den ser en elev bli utsatt for krenkende ord eller handlinger.

Å "gripe inn" kan forstås som at den ansatte går inn i situasjonen og påvirker hendelsesforløpet, hvis det dreier seg om krenkende ord, så vil det å gripe inn kanskje bety at den ansatte snakker til "gjærningspersonen" og ber denne slutte, eller ber denne bli med til rektors kontor og lignende. Ved krenkende handlinger, for eksempel hvis en elev er i ferd med å slå en annen elev, kan den ansatte ta tak i eleven for å avverge angrepet etter reglene om nødvergerett i straffelovens § 48.

Det kan den ansatte gjøre hvis det er nødvendig, det vil si om situasjonen krever at han/hun griper inn, dette må avgjøres av den ansatte selv ut ifra en skjønnsmessig

⁸¹ veileder (2003:13)

vurdering, men det vil alltid være nødvendig hvis en elev står i fare for å bli skadet, psykisk som fysisk. Hvis den ansatte er sikker på at undersøkelsen og oppklaringen alene vil være nok, kan det være unødvendig å gripe inn, bedre å gjøre det en gang for mye enn en gang for lite.

Det andre unntaket til plikten om å gripe inn, er om det er ”mogleg” dette henviser til den ansattes sikkerhet, hvis det ikke er mulig for denne å gripe inn, uten å risikere å selv bli skadet, da er den ansatte ikke forpliktet til å gripe inn.

Igjen må den ansatte vurdere dette ut i fra egen skjønn, men det må foreligge en reell fare for den ansatte for at dette unntaket skal gjelde, hvis den ansattes redsel er urasjonell, det vil si at det var ingen grunn til å frykte noe, så har den ansatte brutt sine forpliktelser etter oppl. § 9a-3 annet ledd, det skal mye til før en ansatt kan hevde at han\hun fryktet en elev, men er eleven stor av vekst, og er fysisk overlegen og kjent for å være voldelig, så vil det være et unntak fra plikten til å gripe inn, det samme vil være tilfelle om det er flere som krenker, for eksempel i form av en gjeng, som er kjent for å være voldelige. I slike situasjoner må den ansatte gå etter hjelp fra andre på skolen, eller er situasjonen alvorlig nok så må de tilkalle politiet.

5.1.4 Får kunnskap eller mistanke om

Plikten utøses når den ansatte får kunnskap eller mistanke om at en elev er blitt utsatt for krenkende ord eller handlinger, dette er en presisering av de ansattes omsorgsplikt etter oppl. § 1-2 siste ledd siste punktum ”Alle som er knyttet til skolen eller til lærebedriftene, skal arbeide for å hindre at elever. Lærlingar og lærerkandidatar kjem til skade eller blir utsette for krenkjande ord eller handlingar”

Hva vil det si å ha fått kunnskap om noe, først og fremst gjelder dette at en ansatt ser at en elev blir utsatt for krenkende ord eller handlinger, for eksempel, læreren ser at en elev blir slått eller mobbet. men at noe har kommet til ens kunnskap innebærer også at man får vite, for eksempel fra en tredjeperson at en elev blir mobbet, typisk at en elev forteller læreren at han\hun har sett en annen elev bli mobbet, dette er noe den ansatte skal ta alvorlig, og utløser undersøkelsesplikten, om det skal varsles videre til skoleledelsen, beror på hva den

ansatte avdekker med undersøkelsen, og er noe jeg kommer tilbake til. Men de ansattes aktsomhet i forhold til den enkelte elev er skjerpet da det ikke er kun et krav om at den ansatte eller noen andre har sett en elev bli krenket, bestemmelsen forplikter også den ansatte, hvis den ansatte mistenker at en elev er blitt krenket, men hvor mye skal man kreve av den ansatte, hva skal til for at en ansatt skal mistenke at det er noe galt. Selv om pliktene i bestemmelsen i utgangspunktet gjelder alle ansatte, så vil det være en reell forskjell på hvor mye man skal kreve av den enkelte ansatte, for eksempel, vil det være lettere for en lærer enn en vaktmester å få mistanke om at en elev blir mobbet. Dette vil gjelde spesielt med indirekte mobbing, det vil si der mobbingen ikke er åpenlys, med slag og spark. Lærerens arbeid er rettet mot eleven, og han\hun vil ha bedre oversikt over den enkelte elevs sinnstilstand, og eventuelle endringer i humør og personlighet. Renholdspersonale og vaktmesterens arbeidsoppgaver dreier seg først og fremst om det fysiske miljøet, og det vil av reelle hensyn være urimelig å kreve at de skal ha like mye kunnskap om elevene som læreren har. Men hvis de i forbindelse med arbeidet får kunnskap om eller mistanke om at en elev blir krenket, så har de plikt til å undersøke, eventuelt varsle og gripe inn, på lik linje med undervisningspersonale og andre ansatte som er mer direkte knyttet til elevene. Når burde den ansatte mistenke at en elev er blitt krenket? Den ansatte må bruke sitt skjønn, når den skal vurdere skolemiljøet, men elevens rett til et godt psykososialt miljø, krever at de ansatte er observant, indirekte mobbing er ofte vanskelig å observere, og elevene har rett til vern mot det også. Hvis en elev virker tydelig opprørt, gråter eller virker traumatisert av noe, eller kommer inn i timen med tilgrisede klær, dette er eksempler på situasjoner der den ansatte burde få mistanke.

Men hva hvis det ikke er noe som, ved første øyekast, kan indikere at eleven er utsatt for en krenkelse., hvis en elev gir tegn på mistriivsel, burde en ansatt mistenke at det er noe galt, og i en slik situasjon skal den ansatte, eller læreren undersøke hva som ligger bak forandringen.

De ansattes plikter utløses når eleven blir utsatt for krenkende ord og handlinger, for å vurdere hvilke rettigheter elevene har er det nødvendig å presisere innholdet i dette begrepet.

5.2”Krenkende ord og handlinger”

Elevenes rett til et godt psykososialt miljø, innebærer blant annet at de ikke skal utsettes for krenkende ord og handlinger, annet ledd presiserer de ansattes plikt til å verne elevene mot krenkelser.

Oppl. § 9a-3 annet ledd gir eksempler på krenkende ord og handlinger, den nevner spesielt mobbing, vold, diskriminering og rasisme. Men denne listen er ikke uttømmende, derfor ”for eksempel”

Men personalets plikter omfatter også enkeltstående krenkende ord eller handlinger, som ikke er mobbing, vold, diskriminering eller rasisme, slik som for eksempel enkeltstående ytringer om utseendet, misdanninger eller funksjonshemninger⁸² men heller ikke denne listen er uttømmende, ”til dømes”

I veilederen s.12 heter det ”ord eller handlinger som i utgangspunktet ikke er ment å være krenkende, vil likevel oppfattes slik. Ulike aldersgrupper og sosiale og kulturelle grupper vil ha ulike normer for atferd. Et utsagn eller en handling som ville være akseptabelt innad i gruppen, vil kunne virke krenkende eller skremmende på elever utenfor denne. Her kan det være en utfordring å finne balansen mellom humor og krenkelser”

Mange former for krenkende handlinger vil kategoriseres under vold, slik ”vold” er definert i arbeidsmiljøloven⁸³ i definisjonen her omfatter vold mer enn bare fysiske anstrengelser som er egnet til å skade en annen, også ydmykende handlinger og trusler vil defineres som vold⁸⁴

Men ett eksempel på en handling som kan oppfattes som krenkende, uten at den direkte passer i kategorien vold, er å vise finger`n, noe som har en symbolsk mening som de fleste forstår, til og med de svært unge. Denne og andre fornærmende symbolske gester, kan av noen, oppfattes som en krenkelse, men er en slik handling noe som elevene har rett til vern mot. En rettighet må ikke misbrukes for da vil den miste sin mening, hvis en elev blir så krenket av en slik handling, at det vil påvirke dennes helse, trivsel og læring, så vil elevens

⁸² ot.prp. nr.72(2001-2002:34)

⁸³ Pedersen. (2002:152-153)

⁸⁴ Pedersen. (2002:152-153)

problemer ha ytre årsaker, men uansett vil de ansattes undersøkelsesplikt gjelde, og de må ta eleven alvorlig, men dette er ikke et forhold som krever at skoleledelsen blir varslet, ett unntak kan være om det blir en trend for elevene å gjøre fornærmende gester, og det blir hyppig og utbredt, slik at det blir forstyrrende for miljøet.

Hvilke ord har elevene rett til vern mot, det er umulig å liste opp mulige krenkende ytringer. Hva som oppfattes som krenkende vil være forskjellig fra person til person og hva som oppfattes som krenkende, må baseres på individets egen oppfattelse av ytringen, for å avgjøre hvor langt elevenes rett til et miljø uten krenkende ytringer rekker, må man se annet ledd i sammenheng med den overordnede normen i oppl. § 9a-1.

Hvis ytringen fører til at det psykososiale miljøet ikke fremmer elevens helse, trivsel og læring, har eleven rett til tiltak fra skolens side, og de ansatte plikt til å varsle skoleledelsen om forholdet. For å vurdere hva som skal ansees som krenkende ytringer, kan man se til rettspraksis, dette vil gi en indikasjon selv om avgjørelsene er tatt på grunnlag av utdanningsretten før kapittel 9a kom i kraft.

I en dom fra Borgarting Lagmannsrett fra 19. april 2004⁸⁵ ble en rekke ytringer vurdert. Eleven hadde, av sine medelever blitt kalt haltepinken, blåmann, kontorsjefen og Apache-A⁸⁶. Haltepinken gjenspeilet at han dro med det ene benet når han løp. Blåmann ble han kalt på grunn av fargen på sin penis, dommer Nesheim fant at mannen ikke hadde blitt kalt dette ofte nok til at det ble mobbing, og at det dermed utløste plikter for skolen. Men det er tvilsomt om dette ville blitt resultatet etter kapittel 9a i dag, disse to ytringene gjenspeiler funksjonshemninger og en ”lyte” dette vil av de fleste oppleves som plagsomt og krenkende nok til at det vil påvirke elevens skoledag. Og isolert sett er slike uttalelser noen elever ikke skal bli utsatt for.

De to andre kallenavnene, isolert sett, er en litt annen sak, kontorsjefen gjenspeilet hans veslevoksne atferd, og Apache-A ble han kalt fordi han hadde en Apache sykkel, som var

⁸⁵ LB-2003-13879

⁸⁶ dette forholdet hadde foregått på 1970-80 tallet og følgelig gjelder ikke kapittel 9a eleven hadde krav på vern mot mobbing etter dagjeldende grunnskoleloven og forskrifter, men ikke for enkeltstående krenkende ord og handlinger..

veldig populær. å bli kalt kontorsjefen en gang, vil neppe antas å skape så stor skade at det vil gå ut over elevens helse, trivsel og læring jf oppl. § 9a-1, og ligger innenfor den type uttalelser som en elev burde tåle. Apache-A gjenspeilet at han hadde en fin sykkel, sett i sammenheng med alt det andre vil dette også kunne være en krenkelse, kumulert sett, men å bli kalt dette ved en enkel anledning, er også innenfor det en elev må tåle når han\hun omgås med andre mennesker og vil ikke plikte den ansatte til å gå til skoleledelsen. En spøk må de fleste tåle, men hvor går grensen mellom en spøk og en krenkelse. Utbredelsen av bruken av såkalte skjellsord er blitt analysert i en avhandling⁸⁷, undersøkelsen gjaldt nemlig utbredelsen av muntlig trakassering i svenske skoler, og bygger på en kvantitativ undersøkelse blant alle 6.- og 8. – klassinger i en middels stor svensk by, denne ble foretatt ved hjelp av intervju med elevene og lærerne.⁸⁸ I et intervju med tiende klassinger på Nordberg skole i Oslo, sier elevene selv at det foregår ”mye drittslenging og baksnakking på skolen”⁸⁹ når elevene der ble bedt om å gjengi de mest brukte ”mobbeordene” på skolen, ga de følgende eksempler; ”homo, fitte, hore, pakkis, svarting”, listen var visst lengre enn dette, men det er umulig å vurdere hvert enkelt ”skjellsord” som kan finnes, men elevene uttalte at det er blitt en trend å kalle folk for jøde⁹⁰. Hensikten bak å bruke disse typer begreper er tydelig, man finne ord som av en eller annen måte har negative assosiasjoner, noen mer negative enn andre. Dette er uansett ikke ord brukt for å gi noen en oppmuntrende kommentar eller ment som et kompliment. Selv om uttrykk som jøde kan ha flere assosiasjoner, det kan henvise til et dyktig folkeslag, som er flinke forretningsdrivende, men dette har også tradisjonelt blitt holdt mot jødene, at de er griske og ”karrer” til seg penger, den andre assosiasjonen, er det negative bildet som ble tilskrevet jødene i jødeforfølgelsen som ble drevet før andre verdenskrig av nazistene, og lenge før det igjen, det er en historie på minst 2000 år, uansett, selv om mange stolt kaller seg jøde, så er det nok ikke ment som et positivt begrep i denne sammenhengen. I intervjuet

⁸⁷ Eliasson (2007)

⁸⁸ Eliasson (2007)

⁸⁹ aftenposten aften (mars:2008)

⁹⁰ aftenposten aften (mars:2008)

i aften uttalte en av elevene følgende ” det er ingen som tar seg nær av å bli kalt homo, hvis man ikke er homo selv da” spørsmålet blir om det ligger noe i dette, er det greit å bruke sånne begreper som av noen kan oppfattes som sårende, fordi det er så utbredt, og fordi det ikke er ment for å såre eller skade. Er det greit å kalle en homo, eller jøde hvis en ikke er homo eller jøde? Det er som sagt ord som er mer belastende enn andre, og det vil nok være mer belastende for en som er homofil eller en som er jøde, å bli kalt dette i den ånden det er ment, nemlig som en nedvurdering av det de er. At en som ikke er homofil eller jøde blir kalt dette ved et engangstilfelle så er det ikke nok til å si at det vil krenke den eleven i så stor utstrekning at det vil ha en negativ virkning på elevens helse, trivsel og læring, men det vil være annerledes hvis eleven blir kalt dette gjentatte ganger, gjentatt negativ oppmerksomhet, i form av mobbing, eller trakassering som er det samme som mobbing⁹¹ vil ha en negativ virkning på elevens psykososiale miljø, og vil ikke tilfredsstille det overordnede kravet i oppl. § 9a-1, og vil gi den ansatte plikt til å varsle skoleledelsen etter oppl. § 9a-3 annet ledd.

Det at et negativt ladet begrep blir brukt for å ”spøke” eller ikke er vondt ment, vil ikke ha noen verdi for den som er mottaker av den negative oppmerksomheten. Eliasson konkluderte at ”alle former for muntlig trakassering var negativt forbundet med trivsel og tilfredshet med skolen. De negative effektene var like store for jenter som for gutter, og trakasseriene trengte ikke være hyppige eller gjentakene for at det skulle gi seg utslag i mistrivsel”⁹² utbredt bruk av skjellsord i et skolemiljø vil virke negativt på trivselen, og dette er et brudd på oppl. § 9a-1, derfor er det viktig at de ansatte er oppmerksomme på slik bruk, selv om det blir sagt blant de som ikke stikker seg ut som typiske mobbeofre, hvis en gruppe selvsikre gutter roper ”homo” til hverandre så vil det ikke sikkert være krenkende for dem imellom, men hva for de som hører på, hvis en homofil elev eller en elev med homofile familiemedlemmer hører dette, kan det oppfattes som en krenkelse som er egnet til å virke negativt på elevens helse, trivsel og læring.

For å konkludere med hva som skal ansees å være krenkende i et slikt omfang at det vil virke negativt på elevens helse, trivsel og læring, vil jeg legge vekt på veilederens

⁹¹ se Pedersen (2002:42)

⁹² Eliasson (2007)

definisjon av krenkende enkeltstående utsagn, der heter det at ”slik som negative enkeltstående uttalelser om en persons utseende, klær. Tro, dialekt osv” videre heter det at enkeltstående ytringer om funksjonshemninger, skal defineres som krenkende⁹³, og utløser et ansvar for skolens ansatte etter oppl. § 9a-3 annet ledd.

Felles for disse kategoriene at de går på å angripe noe som er egenartet med personen, å ha noe ved ens person bli brukt mot en i en negativ vending vil være en krenkelse som, spesielt hos barn, kan sette dype, vedvarende spor, og dette bør det bli tatt hensyn til når den ansatte skal vurdere om han\hun skal handle. Å bli kalt ”hore”, ”bitch” eller noe annet like forulempende, en enkel gang, kan ikke kvalifisere som en krenkelse som er egnet til å ha en negativ virkning på elevens helse, trivsel og læring, og bør ikke utløse noen plikt hos den ansatte, men hvis det vokser frem en trend i at elevene forulemper hverandre så kan det være skadelig for det totale miljøet, selv om det er forskjellige personer som blir forulempet fra gang til gang, et sånt psykososialt miljø, vil ikke kunne kalles godt, og følgelig ikke ”fremme elevens helse, trivsel og læring” og den ansatte vil da ha plikt til å handle.

Hvis en elev mistrives fordi den føler seg stadig utsatt for krenkelser, selv om han\hun har misforstått, ha skolen en plikt til å hjelpe eleven, den overordnede normen i oppl. § 9a-1 innebærer at den individuelle eleven skal bli hørt og tatt alvorlig nå de føler seg krenket. Selv om adferden ansees å ligge innenfor det en elev bør tåle, så vil den ansatte ha plikt til å undersøke om en elev påstår seg krenket, men det vil ikke nødvendigvis bety at hendelsen vil utløse de andre pliktene eller opp.. § 9a-3 annet ledd.

5.2.1 når det er læreren som krenker

I elevundersøkelsen fra 2007, der nesten 200 000 elever deltok, svarte 25000 elever at de følte seg mobbet av en eller flere lærere⁹⁴, ett lite antall elever følte seg også mobbet av annet personale, men den aller største gruppen som mobbet var andre elever.

Oppl. § 9a-3 annet ledd, gjelder både når de krenkende ord eller handlinger kommer fra medelever og når de kommer fra personalet⁹⁵

⁹³ Veileder (2003:12)

⁹⁴ NRK 2007

Men det vil være situasjoner der personalet, når de skal lede undervisningen, eller refse regelbrudd hos elevene, vil komme med enkeltstående ord eller handlinger som eleven vil oppfatte som krenkende.

Krenkende ord og handlinger må avgrenses mot tiltak fra personalet som primært er begrunnet i undervisnings – eller ordensforhold. ”dette er tiltak som er nødvendige for å lede opplæringen, for eksempel at en elev blir bedt om å lese høyt for de andre elevene. Eller komme opp og skrive på tavlen”⁹⁶

Eleven har opplæringsplikt etter oppl. § 2-1, men det innebærer mer enn en plikt til å være til stede på skolen, eleven skal også delta aktivt i undervisningen jf. oppl. § 2-3 fjerde ledd⁹⁷.

Lærene har rett til å refse elevene når de bryter med reglene i ordensreglementet jf. oppl. § 2-9, men retten er begrenset. I bestemmelsens første ledd, annet punktum heter det at ” Reglementet skal innehalde reglar om atferd, reglar om kva tiltak som skal kunne brukast mot elever som bryt reglementet, og reglar om framgangsmåten når ulike sakar skal behandlast” det vil si at personalet kan bruke refselsestiltak mot elevene, men bare så lenge eleven har brutt en regel som er uttrykkelig nevnt i ordensreglementet, og for det andre må de aktuelle refselsestiltakene stå i ordensreglementet.⁹⁸

I NOU 1995:18 s.228, er det gitt eksempler på refselsestiltak som kan brukes ” aktuelle refselsestiltak er blant annet muntlig eller skriftlig påtale fra rektor eller lærer, Andre refselsestiltak er reaksjoner som særlig knytter seg til arten av elevenes forseelse, elever som har skrevet på veggen, må vaske det bort og lignende.

Ordensreglementet er forskrifter etter forvaltningsloven § 2⁹⁹ det innebærer at eventuelle refsingstiltak må følge forvaltningslovens regler for saksbehandling, for eksempel vil elevene ha rett til å klage på avgjørelse, videre har eleven uttalerett etter oppl. § 2-9, fjerde

⁹⁵ ot.prp. nr 72 (2001-2002:34)

⁹⁶ Helgeland (2006:86)

⁹⁷ se også NOU-1995:18:226

⁹⁸ NOU 1995:18:228

⁹⁹ Helgeland.(2006:84)

ledd, ”eleven har rett til å uttale seg direkte til den som skal ta beslutningen om refsing”¹⁰⁰ dette gir elevene ”rettsikkerhet” og siden ordensreglementet skal være kjent for elevene, kan ikke dette medføre at eleven kan føle seg krenket i det forstand at de ansattes handlingsplikt skal utløses. Unntaket er hvis personalet bruker refselsesmetoder som ikke er tillat etter ordensreglementet¹⁰¹

Personalet har rett til å gi eleven ”tilsnakk” hvis denne forstyrrer ro og orden¹⁰², hvor langt kan læreren gå, kan han be eleven om å ”holde kjeft” hvis denne snakker i timen. Lærere kan til en viss grad bruke sterke uttrykk mot eleven for å få ro, men ytringene må ikke nedverdige eleven eller være egnet til å ydmyke eller latterliggjøre¹⁰³. Dette vil være en balansegang mellom å gjøre inntrykk på eleven, og det å ikke skremme eller ydmyke i den grad det vil gå ut over elevens helse, trivsel og læring.

5.3 ”Mobbing, vold, diskriminering og rasisme”

I oppl. § 9a-3 annet ledd, har de mest alvorlige formene for krenkende ord og handlinger blitt gitt som eksempler, det er viktig å skille de fra enkeltstående krenkende ord og handlinger, da mobbing, vold, rasisme og diskriminering vil ha behov for mer omfattende oppmerksomhet og tiltak fra skolens side.

5.3.1 Spesielt om mobbing

Mobbing må sees i en særstilling i forhold til andre typer krenkende ord og handlinger. Etter kapittel 9a, har elevene rett til et godt psykososialt miljø, herunder et miljø uten mobbing og annen krenkende adferd, så forskjellen har ingen innvirkning på elevenes rett som sådan, men det vil ha en betydning for hvordan skolen skal håndtere de ulike typene krenkelser, og om de gjør nok for å sikre elevenes rett til et mobbefritt skolemiljø, tiltak

¹⁰⁰ Helgeland (2006:87)

¹⁰¹ Helgeland (2006:86)

¹⁰² Helgeland (2006:86)

¹⁰³ Helgeland (2006:87)

som vil hjelpe mot enkeltstående tilfeller av krenkende ord eller handlinger, vil ikke være nok til å forebygge, motvirke og stoppe mobbing, som er et problem som går mye dypere, og er mye mer alvorlig.

I innstillingen til odelstinget nr 7 (2002-2003) peker Kirke – utdannings - og Forskningskomiteen ut mobbing som et stort problem i skolen ” komiteen understreker skolens ansvar for å avdekke, motvirke og stoppe mobbing” videre sier de at ” komiteen viser til at undersøkelser tyder på at mobbing er et økende problem i norske skoler, en undersøkelse gjort av professor Olweus fra 2001 tyder på at 15 pst. Av elevene på barnetrinnet og 8 pst. På ungdomsskolen var utsatt for regelmessig mobbing, samme undersøkelse anslo at ca. 100 000 elever i norsk grunnskole var innblandet i regelmessig mobbing, som offer, mobber eller begge deler. Komiteen viser til nye tall fra senter for adferdsforskning i Stavanger som konkluderer med at mobbing i grunnskolen har økt med 70 pst. På 6 år” komiteen konkluderer med at arbeidet for et godt psykososialt læringsmiljø er avgjørende for å bekjempe mobbing¹⁰⁴.

En annen grunn til at mobbing må behandles med mer aktsomhet er at undersøkelser viser at mobbing er en av primærgrunnene til at barn utvikler fysiske og psykiske lidelser, det siste kan resultere i alt fra angst og depresjoner, til spiseforstyrrelser og selvmordsforsøk¹⁰⁵. Disse problemene vedvarer inn i voksen alder, og det er konklusjonen i en doktoravhandling fra NTNU¹⁰⁶. Denne avhandlingen er en av de få som er gjort om mobbingens langtvirkende effekt. Forskningen viste mobbing kan føre til psykiatriske symptomer som angst og depresjoner inn i voksen alder. Doktoravhandlingen fant at av de 160 personene som ble henvist til en voksenpsykiatrisk poliklinikk i Sør-Trøndelag, så hadde nesten halvparten blitt mobbet under oppveksten, helst i skolen. De som hadde blitt mobbet, hadde i større grad enn andre lav selvfølelse, og føler at de har liten kontroll over sin egentilværelse ”external locus of control”¹⁰⁷

¹⁰⁴ Alt fra Innst.O, nr 7 (2002-2003:5-6)

¹⁰⁵ se A Vatn, E Bjertness, L Lien (2007)

¹⁰⁶ Klensmeden Fosse (2006)

¹⁰⁷ Klensmeden Fosse (2006:46)

Videre viste undersøkelsen at mobbing i barndommen har sterk sammenheng med utviklingen av bulimi nervosa, særlig hos kvinner.

Konsekvensene av disse problemene er at de som ble mobbet, i større grad enn de som ikke er blitt mobbet, er forblitt ugift, går på trygd, og har lavere utdanning.

Doktoravhandlingen fant videre at det er tydelig sammenheng mellom graden av mobbingen og de psykiske problemene de led av. Avhandlingen konkluderte at det er av avgjørende betydning hvordan oppfølging de mobbede elevene får av skolen, "the success of coping strategies is influenced by internal and external resources available to the victim", "external influences may include friends, involvement of teachers and interference of bystanders"¹⁰⁸ lærere og andre ansatte ved skolen, kan ved å gripe inn, bidra til at mobbeofferet klarer å takle mobbingen bedre psykisk, også på lang sikt.

Både omfanget av mobbing og konsekvensene av mobbing setter den i en særstilling, og må behandles deretter, å definere hva som utgjør mobbing er viktig for å gjøre skolen oppmerksom på mobbing slik at de best egnede tiltak kan settes i gang for å forebygge, avdekke og stoppe den.

Mobbing har også konsekvenser for mobberen¹⁰⁹, det er et betydelig samfunnsproblem som har blitt et fast innslag i skolehverdagen for mange elever, slike forskningsresultater om mobbingens langtvirkende skadepotensiale viser at mobbing må tas alvorlig av skolen, og at de må bruke lovverket for å forebygge og stoppe den.

5.3.2 Hva er mobbing

Legaldefinisjonen på mobbing er gjengitt i OT. prp. nr 72 (2001-2002:) og er den samme definisjonen på mobbing som Olweus utarbeidet, denne er også anerkjent internasjonalt." en person er mobba når han eller ho, gjentekne ganger, og over tid, er utsett for negative handlingar fra ein eller fleire personar. Det er ei negativ eller aggressiv handling når nokon med vilje påfører ein annan person skade eller smerte - ved fysisk kontakt, ved ord eller på andre måtar. For å kunne bruke nemninga mobbing må det også være ein viss ubalanse i

¹⁰⁸ Klensmeden Fosse (2006:28)

¹⁰⁹ se Olweus (1992:37)

makt- og styrketilhøvet: den som blir utsett for dei negative handlingane, har vanskeleg for å forsvare seg og er noko hjelpelaus ovenfor den eller dei som plagar han eller henne” vidare sier departementet at lovens definisjon av mobbing omfatter både direkte mobbing, hvor plagingen skjer med åpne angrep mot offeret, med for eksempel slag spark eller at det blir sagt stygge eller sårende ord, og indirekte mobbing, med sosial isolering og utestegning fra gruppa¹¹⁰ det som ofte er et fellestrekk mellom de to formene er at de ikke er ment for å gi fysiske skader, men direkte mobbing, er det som med indirekte mobbing heller et mål å isolere offeret og å ydmyke han henne, de fysiske angrepene er ikke ofte ment for å gi offeret fysiske skader, det ville virke mot mobbernes hensikt, hvis en elev kommer med fysiske skader, så kan han\hun få sympati og forståelse fra medelever og skolens ansatte, og foresatte, det vil slå negativt ut mot mobberne, og føre til sanksjoner mot dem etter reglene i skolens ordensreglement, eller verre. Formålet med mobbing er som sagt å isolere offeret, få dem til å føle seg utenfor gruppen, og dette kan gjøres med direkte mobbing, ved å ydmyke eleven, for eksempel med å dytte hodet ned i toalettet, eller noe tilsvarende som vil oppleves som ydmykende og nedverdiggende.¹¹¹

Mobbing er altså per definisjon kjennetegnet av disse tre kriteriene(veileder)

- 1) det dreier seg om aggressiv eller ondsinnet adferd, som..
- 2) gjentar seg og varer ved over en viss tid
- 3) i en mellommennesklige relasjon som er preget av en viss ubalanse i styrke – eller maktforholdet. Mobbing skjer ofte uten noen åpenbar provokasjon fra offeret sin side

Selv om definisjonen er ganske klar på hva som skal oppfattes som mobbing, er det likevel nødvendig å fortolke noen av uttrykkene i definisjonen for å kunne skille mobbing ”fra tilfeldige, lettere negative handlinger som iblant rettes mot en person og iblant mot en annen”¹¹²

¹¹⁰ veileder (2003:13)

¹¹¹ se Klensmeden Fosse(2007: 14)

¹¹² Olweus (1992:18)

For det første er det klart at de negative handlingene må komme fra samme person eller den "samme" gruppen, hvis det kommer fra forskjellige personer, uavhengig av hverandre så er det tvilsomt om det kan defineres som mobbing, da dreier det seg helst om enkeltstående krenkende handlinger.

Det som skiller mobbing fra enkeltstående krenkende handlinger er at den bærer preg av å være organisert i en viss grad, mobberne pleier å se seg ut noen personer som de vil "forfølge" og utsette for negative ord eller handlinger, direkte og/eller indirekte, gruppen behøver ikke bestå av nøyaktig de samme personene fra gang til gang, men må ha en kjerne av de samme personene, men det er ikke utenkelig at de negative handlingene vil over tid komme fra ulike personer om gangen, slik at det kan sies at de tar over der en annen slapp, og at handlingene bærer preg av å være ledd i en "kampanje", i slike tilfeller er det mye som taler for at handlingene bør defineres som mobbing, spesielt fordi organiserte negative handlinger vil ha like stor negativ virkning på en elev som hvis handlingene kommer fra samme person eller gruppe.

En annen problemstilling er hva mener definisjonen med at handlingene må ha skjedd "gjentatte ganger"? En naturlig språklig forståelse av dette er at det må ha skjedd mer enn en gang, men hvor mange ganger; er det nok at det har skjedd to ganger eller betyr gjentatte ganger at det må ha skjedd flere ganger enn det og hva med kriteriet "over tid" er det en viss tidsgrense lovgiverne eller rettere sagt Olweus hadde i tankene, og henger disse to kriteriene sammen, hvis for eksempel en elev blir utsatt for fire negative handlinger, fra den samme personen, over en periode på fire år, kan det da defineres som mobbing eller er det for spredt.

At noe gjentar seg kan tolkes som, at det skjer en gang til, så det kan indikere at kriteriet til at handlingen må ha skjedd gjentatte ganger, er oppfylt hvis det har skjedd kun to ganger. Det er ikke noen indikasjon i lov eller forarbeidene på hvor mye som er "gjentatte ganger", Olweus sier endog at èt enkelt tilfelle av mer alvorlig trakassering under visse

omstendigheter kan betraktes som mobbing¹¹³. Dette kan illustreres med en sak fra virkeligheten

En hendelse¹¹⁴ på en skole i Malmö i Sverige der en 14 år gammel gutt teipet fast til en stolpe av noen av sine medelever i niende klasse. De hadde teipet han oppover hele kroppen slik at han ikke hadde mulighet til å komme seg fri, og teipet han rundt hodet, og lagt teip som et slags bissel rundt ansiktet. Elevene hadde så tatt bilder av gutten og filmet det med et mobilkamera mens han sto bundet. Douglas, som 14 åringen het, hadde opplevd det samme før, en gang tidligere hadde han blitt teipet fast til et tre, til sammen var det fem elever med på å teipe Douglas i de to tilfellene, to av de fem guttene var med på det begge gangene.

Denne type handling kan klassifiseres blant de mer alvorlige handlingene og vil derfor kunne betegnes som mobbing, dette fordi jo mer alvorlig og brutal en handling er jo mer oppfyller den kravet til å være ”aggressiv eller ondsinnet atferd”. I denne type tilfelle er det nok at det har skjedd en gang. Hadde det vært en annen handling, som isolert sett ikke hadde så stort skadepotensiale, ville det vært annerledes. Hvis Douglas hadde blitt dyttet i en snøhaug et par ganger i løpet av en uke, så hadde det ikke kunne defineres som mobbing, i så fall måtte dette skje mange flere ganger og over lengre tid.

Det blir det samme vurderingstema når det skal tolkes hva som menes med ”over en viss tid”, gjelder det mer alvorlig adferd så behøver det ikke være så lenge, som sagt det kan være en eller to hendelser over kort tid, men med mindre alvorlige handlinger, må det vedvare en tid, det som er spesielt skadelig med mobbing er at erting og trakassering, verbalt eller fysisk, er i seg selv skadelig, selv om en ondsinnet bemerkning om ens utseende kan være sårende så er ikke det nok til å skade noen psykisk, men den samme og liknende bemerkninger, hvis ytret daglig eller flere ganger i uken over flere uker eller måneder vil samlet sett bryte ned en persons selvtillit, og det har potensiale til å gjøre mye psykisk skade¹¹⁵

¹¹³ Olweus (1992:18)

¹¹⁴ expressen, januar 2008

¹¹⁵ se Klensmeden Fosse (2006)

Et annet vilkår er at det må være en negativ handling, en negativ handling slik det defineres i loven, er ondsinnet eller aggressiv handling, med ondsinnet vil si, at det ligger en vilje bak handlingen til å påføre noen smerte, Olweus har presisert det nærmere, han sier at ”det er en negativ handling når noen med hensikt påfører, eller prøver å påføre, en annen person skade eller ubehag - omtrent det samme som man legger i begrepet ”aggressiv handling”. Man kan utføre slike handlinger med ord(verbalt) som når man truer, håner eller sier stygge og ubehagelige ting som den andre ikke liker å høre. Når en person slår, skubber, sparker kniper eller holder fast mot hans\hennes vilje er det negative handling – gjennom fysisk kontakt. Men man kan utføre negative handlinger uten ord eller fysisk kontakt, for eksempel ved å lage grimaser og stygge gester, ved å vende ryggen til eller verge seg mot å etterkomme en annens persons ønsker, når dette skjer for å irritere eller såre den andre”¹¹⁶

Det grunnleggende vilkår for å det skal kunne kalles mobbing er at det må være en viss ubalanse i styrkeforholdet, ” vi kaller det ikke mobbing når to fysisk eller psykisk omtrent like sterke personer er i konflikt, krangler eller sloss”¹¹⁷ mobbing skal altså avgrenses mot konflikter mellom elever, men det er aldri en konflikt hvis den som blir utsatt for de negative handlingene har vanskelig for å forsvare seg og er litt hjelpeløs ovenfor den som plager han eller henne¹¹⁸ kan man anta at dette fremdeles er tilfelle hvis den som blir ”mobbet” kan sies å ha provosert frem handlingen, enten gjennom ord eller gester. Når en elev henvender seg til skolen på grunn av mobbing, kan det oppstå uenighet mellom skolen og eleven om hvorvidt eleven virkelig er mobbet eller ikke, i en rekke mobbe saker som har vært oppe for retten, har dette blitt vurdert av retten, dette spesielt nå eleven som påstår seg mobbet, har blitt sett på som en problemelev, at han\hun har oppført seg rart og provoserende ovenfor de andre elevene, og dermed tiltrukket seg negativ oppmerksomhet.. Mobbing og annen krenkende adferd er skolens ansvar så lenge handlingene oppfyller vilkårene for at det skal defineres som mobbing så er det mobbing uansett hvordan det startet, det som er av betydning er hvilken virkning mobbing har på individet og at denne

¹¹⁶ Olweus (1992:18)

¹¹⁷ Olweus (1992:18)

¹¹⁸ Olweus (1992:18)

type handling ikke oppfyller elevens rett til et godt psykososialt skolemiljø som fremmer trivsel, helse og læring jf § 9a-1. I en dom fra Frostating Lagmannsrett fra 22. august 2005¹¹⁹, utalte flertallet at selv om A har ”klare likhetstrekk med det ”provoserende” mobbeoffer¹²⁰. Som påpekt av sakkyndige vitnet psykolog Baraldsnes har også denne gruppen krav på nulltoleranse i forhold til mobbing fra andre”¹²¹

En annen form for mobbing er seksuell trakassering, trakassering blir definert på samme måte som mobbing, i Arbeidsmiljølovens § 12 brukers denne termen istedenfor mobbing ”Arbeidstakerne skal ikke utsettes for trakassering eller annen utilbørlig opptreden” jf, 1 ledd. siste punktum, arbeidsmiljølovens definisjon av trakassering er den samme som legaldefinisjonen på mobbing i opplæringslovens forarbeider. Seksuell trakassering beskrives i Pedersens bok som ”ulike former for seksuell betont plaging, ofte brukes begrepet uønsket seksuelle oppmerksomhet, det kan være alt fra uvelkomne kommentarer om arbeidstakerens kropp fra en arbeidskollega til press om seksuelle tjenester”¹²² denne definisjonen er beregnet til arbeidsmiljøet, men definisjonen er også dekkende for det som kan skje mellom elever, og mellom elev og ansatt på skolen.

Seksuelt betont plaging kan variere fra uønsket berøring, på for eksempel på brystene o.l. til seksuelt eksplisitte verbale utsagn, for at det skal være krenkende så må det være uønsket, men hva med ikke eksplisitte utsagn, hva med å gi komplimenter til en medelev fordi man synes han\hun har et bra utseende, er det seksuell trakassering.

For at det skal kvalifisere som trakassering må det skje gjentatte ganger og over tid¹²³, men kan en elev med rette føle seg så krenket at det har negativ virkning på elevens helse, trivsel og læring? At noen gir et kompliment én eller to ganger, burde normalt ikke gå ut over en elevs psykososiale miljø, slik at den ansatte har plikt til å handle, men hvis en elev blir

¹¹⁹ RG-2006-321

¹²⁰ Olweus deler inn mobbeofrene i to hovedkategorier, de som er passive og de som er provoserende, dvs vekker negativ oppsikt med sin adferd, eller som selv mobber.

¹²¹ Pedersen (2002:42)

¹²² Pedersen (2002:42)

¹²³ Pedersen (2002:42)

konstant og over tid, overøst med komplimenter, selv om de er ment å være positive, så vil dette kunne gå ut over elevens trivsel på skolen, dette når oppmerksomheten er uønsket, oppmerksomhet som er ment på en positiv måte, kan bli plagsom hvis den er uønsket og vedvarer, mottakeren kan føle et press og ufrihet som potensielt kan virke negativt på trivselen, helsen og læringen.

5.3.3 Diskriminering

Opplæringslovens § 9a-3, annet ledd definerer diskriminering som en krenkelse. Dette innebærer at elevene har rett til vern mot forskjellsbehandling i skolen. Dette både når den er direkte og indirekte, i veilederen heter det at; ”Diskriminering innebærer at en person blir dårligere behandlet eller trakassert, for eksempel på grunn av kjønn, funksjonsdyktighet, trosbekjennelse, hudfarge, nasjonalitet eller etnisk opprinnelse, diskriminering kan både være direkte og indirekte”

Begrepene indirekte og direkte diskriminering er ikke videre forklart i forarbeidene eller i veilederen til opplæringsloven, men de er definert i andre lovbestemmelser, slik som arbeidsmiljølovens § 55a, der diskriminering blir kalt forskjellsbehandling, forbudet gjelder både for direkte og indirekte forskjellsbehandling, det samme er tilfelle i diskrimineringsloven § 4 hvor det heter at ”Direkte og indirekte diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion eller livssyn er forbudt” og samme i likestillingsloven § 3: ”Direkte eller indirekte forskjellsbehandling av kvinner og menn er ikke tillatt” definisjonen av direkte og indirekte diskriminering i de to siste eksemplene er ikke helt like, dette fordi de er rettet til litt ulike områder, etnisitet, religion og lignende og kjønn. Men begge definisjonene bygger på samme EU- rettslige regulering, og siden harmoniseringsprinsippet gjør seg gjeldende, så må man gå ut ifra at det materielle innholdet i begrepene indirekte og direkte diskriminering i hovedsak er de samme i de ulike regelsettene.¹²⁴ Da må man også gå ut ifra at definisjonen som gjelder for disse vil gjelde når man skal tolke begrepet diskriminering i opplæringsloven.

¹²⁴ NOU 2005: 8: punkt 10.5.2

Definisjonen bygger på Rådsdirektiv 2000/43/EF om forbud mot diskriminering på grunn av rase eller etnisitet¹²⁵ (heretter diskrimineringsdirektivet), den er som følgende;

Direkte diskriminering er definert i diskrimineringsdirektivets art. 2 annet ledd bokstav a, ”diskriminering foreligger når en person blir behandlet dårligere enn andre på grunn av at vedkommendes rase eller etniske opprinnelse”¹²⁶ videre er det klart at dette omfatter unnlattelse så vel som handlinger, slik som det er definert i diskrimineringsloven § 4 ” Med direkte diskriminering menes at en handling eller unnlattelse har som formål eller virkning at personer eller foretak på grunnlag som nevnt i første ledd blir behandlet dårligere enn andre blir, er blitt eller ville blitt behandlet i en tilsvarende situasjon”

For å avgjøre om en elev er diskriminert, er det en betingelse, at eleven er behandlet dårligere, eller trakassert på grunn av kjønn, etnisitet, rase m.v. enn en annen elev ville blitt i samme situasjon¹²⁷

Om en elev er blitt forskjellsbehandlet på grunn av etnisitet, rase eller funksjonshemning kan være vanskelig å bevise, men hvis en elev føler seg forskjellsbehandlet på grunn av ett av disse alternativene, må elevens subjektive oppfatning bli tatt alvorlig av den ansatte, og vil kreve en nærmere undersøkelse av den konkrete situasjonen.

for barn kan diskriminering være ett ukjent begrep, de kan ha fordommer mot mennesker som er annerledes, og drive forskjellsbehandling av dem, uten at det er bevisst. Vil det da være en krenkelse, når ”opphavsmannen” ikke bevisst forskjellsbehandler.

I diskrimineringsloven § 4, er det klart at det ikke er det diskriminerende formål som er ulovlig, men også den diskriminerende virkning, dette følger også i forbudet mot diskriminering i oppl. § 9a-3, annet ledd, i veiledningen s 12 heter det at forbudet også gjelder indirekte diskriminering, og kort sagt er dette definert ved en handling som i utgangspunktet behandler personer likt, men hvor virkningen blir diskriminerende, på grunn av at noen har ulik religion, etnisitet eller en funksjonshemning¹²⁸ en slik virkning er

¹²⁵ NOU 2002: 12, punkt 13.5.2.1

¹²⁶ NOU 2002: 12, punkt 13.5.2.2 b.

¹²⁷ veileder (2003: 12)

¹²⁸ NOU 2002: 12 punkt 13.5.2.2

egnet til at en elev vil føle seg krenket, men vil enhver diskriminerende handling, direkte eller indirekte, føre til at det vil gå ut over elevens trivsel, helse og læring.

Det følger av oppl. § 9a-1 jf oppl. § 9a-3, at det er elevens subjektive oppfattelse som skal legges til grunn for å avgjøre om skolemiljøet har negativ virkning på eleven, hvis en elev viser tegn på mistriivsel eller har konsentrasjonsproblemer, og det skyldes at han\hun føler seg forskjellsbehandlet, så har den ansatte plikt til å varsle skoleledelsen, og skoleledelsen må ta saken alvorlig, hvis den ansatte eller skolen ikke reagere, har eleven rett til å klage jf. Oppl. § 9a-3, tredje ledd.

I diskrimineringsdirektivet omfatter indirekte diskriminering ”usaklige\diskriminerende effekter av ellers nøytrale betingelser, handlinger eller lignende. Sagt med andre ord søker definisjonen å omfatte faktisk diskriminerende resultater av handlinger som isolert sett ikke er diskriminerende”¹²⁹

Kort sagt kan direkte diskriminering beskrives som like tilfeller som behandles ulikt, og indirekte diskriminering som likebehandling av ulike tilfeller¹³⁰

Et tenkt eksempel på indirekte diskriminering kan være at, en elev med en funksjonshemning, kan være med på lek i skolegården på lik linje med de andre elevene, men hvis det er umulig for eleven å komme dit på grunn av trapper han\hun ikke kan forsere vil det være diskriminering, skolen har ikke lagt forholdene til rette for at eleven skal får delta på lik linje med de andre. Eleven blir ikke nektet å være med, men i praksis vil deltagelse være umulig.

Men når det gjelder indirekte diskriminering, vil det være unntak for en handling som ”objektivt sett er begrunnet i et legitimt mål, og handlingene som er iverksatt er hensiktsmessige og nødvendige for å nå dette målet”¹³¹ dette følger av de alminnelige proporsjonalitetsprinsipper som gjelder for menneskerettskonvensjonene og EU -. retten som ligger til grunn for hvordan vi definerer diskriminering¹³² det vil si, når en elev med

¹²⁹ NOU 2002: 12 punkt 13.5.2.2 bokstav c)

¹³⁰ NOU 2002: 12 punkt 13.5.2.1

¹³¹ NOU 2002: 12, punkt 13.5.2.2 bokstav c)

¹³² NOU 2002: 12, punkt 13.5.2.2 bokstav c)

fremmedspråklig bakgrunn, som er dårlig i norsk, skal være med på prøver i skolen, på lik linje med andre elever med bedre språklige forutsetninger, vil ikke dette være diskriminering, fordi eleven vil gjøre det dårligere enn de andre, å stille opp på prøver, er en viktig del av undervisningen, for å teste hvordan eleven ligger an opplæringsmessig, det er et legitimt formål med prøven.

5.3.4. Rasisme

Når en person blir dårlig behandlet på grunn av hudfarge, nasjonalitet, etnisk opphav eller ”rase” kalles det rasisme.

Rasisme kan uttrykkes både direkte og indirekte som med mobbing, hvis en person blir holdt utenfor en gruppe i skolen på grunn av hudfarge eller etnisk bakgrunn er det indirekte rasisme, og det er direkte rasisme når en person blir fysisk plaget eller får slengt ord og uttrykk mot seg som er motivert på grunn av deres nasjonalitet eller ”rase”

Indirekte rasisme er vanskelig å bevise og dermed vanskelig å presisere, hva som motiverer noen til å fryse ut en fra fellesskapet er vanskelig å definere, derfor vil den som utsettes sitte igjen med å lure på hvorfor de ikke får være med i gjengen. Uansett er indirekte mobbing et brudd på elevenes rett til et godt psykososialt miljø jf oppll § 9a-1, og rett til å føle sosialt tilhørighet i skolen jf oppll § 9a-3 første ledd.

Det er den direkte rasismen som er, naturlig nok, mest åpenbar, problemstillingen blir hva er det som definerer ord som rasistiske, er ord som pakkis å regne som et rasistisk utsagn, eller hva med ordet neger, og er det greit å bruke slike uttrykk hvis elever med et annet etnisk opphav bruker disse uttrykk seg imellom, noe som er ganske vanlig.

Hva er det som definerer noe som rasistisk.

Loven og forarbeidene Ot. prp. nr 72 (2001-2002) og Innst.O. nr 7(2002-2003) gir begge definisjoner på hva som skal regnes som rasisme, det samme gjør veilederen¹³³.

Men ingen av dem kommer nærmere inn på hva som skal regnes som rasistiske ord eller uttrykk. I en dom fra Borgarting lagmannsrett¹³⁴ ble en rekke utsagn fra en lærer til en elev

¹³³ veileder (2003.12)

fra den Dominikanske republikk vurdert opp mot om de var rasistisk motivert. læreren hadde blant annet kalt eleven ”neger” og sagt ”at eleven er dum og lat” ”fordi folk fra den Dominikanske republikk ikke går på skolen, de klatrer i trærne og spiser bananer” lagmannsretten fant at dette var rasistiske uttalelser fordi utsagnene gikk på elevens hudfarge og ”inneholder en nedvurdering både av mennesker med mørk hudfarge i sin alminnelighet og mennesker fra den fra en Dominikanske republikk spesielt” lagmannsretten sa også at disse uttalelsene vil folk flest oppleve som rasistiske, ”neger” er et av de ord som nå er allment akseptert som et skjellsord, eller et ord som gir negative assosiasjoner, før var det et vanlig ord vanlig ord å bruke som samlebetegnelse på en gruppe mørkhudet mennesker som opprinnelig kom fra det Afrikanske kontinentet. Men fra ordets opprinnelse var det beheftet med fordommer og nedvurdering, i 1914 ble det arrangert en verdensutstilling i Oslo der det blant annet var en ”ekte” ”negerlandsby” hvor man kunne se ”ekte negere” Avisen Urd skrev følgende: "... vi forlater de sortes landsby besjelet med en glad følelse: Det er deilig at vi er hvite, hvite---!" Dagbladet kalte det for "... en bande grisete, tiggende danselabaner fra febersumpene i Zulu.." ¹³⁵ ordet er heller ikke opprinnelig et denne ”folkegruppen” har valgt å kalle seg selv, tvert i mot har det blitt et stempel som samler en enorm mengde forskjellige nasjonaliteter og etniske og religiøse grupper under en fellesbetegnelse, som blir tillagt negative egenskaper, handlinger eller meninger ¹³⁶ og dette er en definisjon av rasisme.

Et annet uttrykk som er en avart av ”neger” er ”nigger” dette uttrykket er kanskje ennå mer vanlig enn ”neger” og kan i den sammenheng også defineres som et rasistisk uttrykk, i den barne- og ungdomskulturen som råder nå til dags er ordet ” nigger” blitt ganske vanlig, dels som ett nedvurderende uttrykk på linje med ”neger” men det er et ”populært” uttrykk som

¹³⁴ RG-2006-632, der en lærer ved en videregående skole hadde blitt ilagt ordenstraff i form av en advarsel, for å ha kommet med rasistiske uttalelser, først og fremst ovenfor en elev. Saken for retten gjaldt ikke dette direkte, læreren gikk til sak for å få vedtaket om ordensstraff satt til side som ugyldig. Lagmannsretten kom til samme konklusjon som tingsretten hadde gjort tidligere, at vedtaket var gyldig.

¹³⁵ Lunde, (2002)

¹³⁶ Lunde, (2002)

blir mye brukt i rapper kulturen som stammer fra USA, som har blitt veldig populær her i Norge og resten av verden. I rap tekster og fra rap`erene selv, blir ordet ”nigger” brukt til det ekstreme, og rap`erne kaller seg selv ”niggere”. Ord og uttrykk brukt av rap`erne er blitt vanlige ord i den norske ungdomskulturen, sånn som bling o.l.

Når visse uttrykk som kan oppfattes som rasistiske eller krenkende av noen blir akseptable av andre i den samme gruppen, hvor skal man dra grensen for når det er greit og når det er krenkende, i dommen fra Borgarting, sa lagmannsretten at det ikke er greit at læreren brukte uttrykket ”neger” selv om elevene seg imellom brukte dette uttrykket og andre rasistiske uttrykk som ”pakkis” seg imellom, så i forhold til lærere så er det uansett ikke greit å bruke rasistiske uttrykk selv om elevene bruker det seg imellom. Men hva med andre elever, kan de bruke ordet ”nigger” mot en mørkhudet medelev, hvis han selv omtaler seg selv som ”nigger”, det vil vel komme an på omstendighetene og i hvilken ”ånd” ordet blir sagt, er det sagt i en kameratslig atmosfære der begge ser ”poenget” så er det en annen situasjon, enn hvis en elev sier det med hensikt til å såre eller nedverdige, det må som sagt avgjøres etter en vurdering av den konkrete situasjonen, og sees i sammenheng med situasjonen for øvrig,

Man kan konkludere med at rasistiske ord og uttrykk er betegnelser som samler mennesker fra ulike nasjoner og områder, basert på hudfarge eller religion, sammen i en gruppe som blir tillagt generelle negative egenskaper, meninger og handlinger. Det er videre ikke greit under noen omstendigheter at en lærer bruker uttrykk mot elever som har rasistisk bakgrunn, selv om dette er uttrykk som brukes blant elevene selv, blant elevene må man se hele situasjonen i sammenheng for å avgjøre om det er rasistisk motivert.

5.3.5. Vold

Vold blir i oppl. § 9a-3 annet ledd gitt som eksempel på krenkelser, sammen med mobbing, rasisme og diskriminering.

Å bli utsatt for vold eller trusler om vold kan pådra elvene alvorlige psykiske og fysiske belastninger¹³⁷ Vold blir ikke definert i OT. prp. nr 72 (2001-2002) eller i Innst. O 7 (2002-2003) eller i veilederen. Men det man først tenker på som vold er den fysiske utøvelsen av voldelige handlinger for å skade eller å forsøke å skade en annen. At noen slår en annen eller sparker er hva man tenker på som en typisk voldshandling,

Men kan vold bety noe mer. Er det å betrakte som vold hvis en elev knipser en annen elev på nesen, eller slår av han lua eller tvinger han ut i snøen uten sko og jakke, og ikke lar han gå inn? Alt dette avhenger av hvordan loven er ment at "vold" skal defineres.

Siden forarbeidene og veileder ikke gir noen presisering av "vold" så må en søke hjelp andre steder.

Arbeidsmiljøloven(aml) § 12 angir kravene til arbeidstagernes psykososiale arbeidsmiljø. Når stortingskomiteen arbeidet med lovforslag som skulle gi elevene arbeidsmiljøvern, var hensikten at elevene skulle få minst like godt vern som arbeidstakerne hadde gjennom arbeidsmiljøloven "komiteen vil fastslå at skoleelever må ha minst like klare rettigheter til et godt fysisk og psykososialt arbeidsmiljø som voksne arbeidstakere"¹³⁸ derfor kan man bruke arbeidsrettens definisjon av begrepet vold for å tolke oppl. § 9a-3, annet ledd. I arbeidsmiljøloven blir vold delt inn i flere kategorier, og vold kan både være aktiv eller passiv – fysisk eller psykisk

"1) Aktiv fysisk vold kan beskrives som fysisk kontakt eller hærverk ved å slå, sparke. stikke med kniv, forsøke å kvele, eller på andre måter fysisk å forsøke å skade eller ødelegge andre.

2) Passiv fysisk vold kan beskrives som gjennomgående mangel på fysisk kontakt og\eller skjødesløshet.

3) Aktiv psykisk vold kan beskrives som verbal maktutøvelse, kontrollering. Bruk av hersketeknikker som usynliggjøring og nedvurdering, sosial manipulasjon, trusler og trakassering.

¹³⁷ Haraldsen (2002:152)

¹³⁸ Innst.O. nr. 7 (2002-2003: 2)

4) Passiv psykisk vold kan beskrives som understimulering. Manglende utfordringer og anerkjennelse eller omsorgssvikt”¹³⁹

Under punktet aktiv fysisk vold er det en rekke eksempler på voldelige handlinger, men hva med handlinger som ikke er så åpenbare, hva med situasjoner der en elev blir knipset på nesen eller får lua slått av hodet, er dette aktiv fysisk vold, eller en annen type krenkelse. Passiv fysisk vold er interessant for de tenkte tilfellene ovenfor. Definisjonen av passiv fysisk vold sier at skjødesløshet kan være en voldshandling, å utsette noen for kulde, uten sko og jakke, kan sies å være skjødesløst, spesielt hvis det er imot den personens vilje. Her utsetter man noen for en belastning som er egnet til å påføre ubehag hvis ikke sykdom, å bli eksponert for elementene på denne måten vil videre være egnet til at en person vil føle seg sårbar og utsatt, den hemmer dessuten elevens bevegelsesfrihet og setter denne i en situasjon hvor de ikke har noen valgfrihet, dette er en situasjon som er potensielt like skadelig fysisk som psykisk som om personen skulle ha fått ett slag eller spark, en slik situasjon vil i det minste kalles en krenkelse, men siden en skjødesløs handling defineres som en passiv fysisk voldshandling, vil en slik og lignende situasjoner, hvor elever blir stengt ute i kulde eller regn, uten å kunne skjerme seg mot værforholdene, ville klassifiseres strengere enn en krenkelse, det vil kunne kalles en voldshandling.

Hva hvis man har en situasjon der en elev blir tvunget av en annen til å gjøre noe mot sin vilje, for eksempel kle av seg selv eller gjøre hærverk, vil dette være en voldshandling? I definisjonen av vold, er det en kategori som beskriver aktiv psykisk vold, det kan være at noen driver verbal maktutøvelse eller kontrollering, å tvinge noen til å gjøre noe mot sin vilje vil kunne kalles maktutøvelse eller kontrollering, og dette skjer gjennom verbal intimidasjon eller rene trusler. Dette er en situasjon som er egnet til å skade en person psykisk eller fysisk, og er da per definisjon en voldshandling. Under voldsbegrepet kommer også trusler for å skremme eller skade, samt trakassering som innebærer at noen blir utsatt for plaging, sjikane, forfølgelse, gjentatte negative handlinger eller liknede, ulike former for hevn betegnes også for vold¹⁴⁰.

¹³⁹ Pedersen (2002:152-153)

¹⁴⁰alle opplysningene er fra Haraldsen (2002:152)

Tilfeller av ydmykende behandling, bør defineres som vold, en slik situasjon kan være at en elev får hodet dynket ned i toalettet, å utsette noen for en ydmykende og ubehagelig opplevelse er en form for hersketeknikk, man etterlater ikke sår, og risikerer ikke reprimande fra de voksne, men opplevelsen vil sette spor hos den som blir utsatt. Hvis en ansatt ser en elev blir utsatt for dette, må det varsles til skoleledelsen.

6 Opplæringslovens § 9a-3 tredje ledd

Oppl. § 9a-3, tredje ledd pålegger skolen å ta stilling til henstillinger fra elever, foresatte og andre som representerer elevenes interesser, om å rette på forhold ved det psykososiale skolemiljø. I oppl. § 9a-3, tredje ledd heter det at; ”Dersom en elev eller forelder ber om tiltak som vedkjem det psykososiale miljøet, deriblant tiltak mot krenkjande atferd som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme. Skal skolen snarast mogleg behandle saka etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova. Om skolen ikke innan rimelig tid har teke stilling til saka, vil det likevel kunne klagast etter føresegna enkeltvedtak i forvaltningslova, som om det var gjort enkeltvedtak”

I bestemmelsen heter det at henstillingen kan komme fra elever eller dens foresatte, men i forarbeidene er det forutsatt at andre enn disse kan gi henstillinger på vegne av en elev, dette kan være råd og utvalg i skolen, som er nevnt i oppl. Kapittel 11, som for eksempel elevråd eller foreldreråd, også utvalg som har en mer tilfeldig sammensetning kan komme med henstilling, såkalte ad-hoc utvalg, som representerer elevene, henstillingene kan også komme fra andre elever enn den det gjelder¹⁴¹. Dette kan være nødvendig, elever som blir mobbet forteller ikke alltid foresatte eller ansatte ved skolen om det som skjer, når eleven ikke selv våger å gå til skoleledelsen og be om tiltak, så vil ikke retten til et godt psykososialt skolemiljø ha noen realitet.

Hvis en elev blir mobbet og vil be skolen om tiltak mot dette, kan eleven henvende seg til klassestyrer, denne har plikt til å føre henstillingen videre til skoleledelsen, som skal ta stilling til spørsmålet. Hvis saken kan løses innenfor klassen så vil en henstilling om tiltak

¹⁴¹ ot.prp. nr 72(2001-2002:35)

være unødvendig¹⁴². Om problemet blir tatt opp i klassen, og eleven ikke er fornøyd med resultatet, kan han\hun fremdeles be om tiltak fra skoleledelsen, det er ikke opp til læreren å bestemme om elevens henstilling skal gå videre til skoleledelsen eller ikke, dette hadde vært en urimelig løsning, det kan oppstå motstridende meninger om det foreligger mobbing eller ikke, hvis læreren har en annen oppfatning av situasjonen enn eleven så skal ikke dette avskjære eleven fra å få behandlet henstillingen hos skoleledelsen, å be om tiltak er en ubetinget rett, som de skal prøves hos skoleledelsen.

Henstillingene skal "normalt" gis til skoleledelsen, det fins unntak, hvis tiltakene vil være så kostbare at det ligger utenfor skolens økonomiske rammer, så går henstillingen til behandling hos skoleeier. Men det er forutsatt at de fleste henstillinger om det psykososiale miljø vil ligge innenfor skolens budsjettansvar¹⁴³

6.1 "tiltak".

Tiltaket bør være så konkret som mulig, det vil si at det må være helt klart hva som er problemet, er det mobbing, hvem som ligger bak mobbingen, når det skjer og hvordan mobbingen arter seg. Den som ber om henstillingen kan komme med forslag til ønskede tiltak, men dette er ikke et krav, bare hvis det er mulig, og det kan være vanskelig for elever og foreldre å vite hva slags tiltak som vil være egnet til å løse problemet¹⁴⁴, det vil være lettere for skolen som har tilgang til PP-tjenesten som kan hjelpe til med egnede tiltak¹⁴⁵

6.2 "Enkeltvedtak"

Det følger fra tredje ledd at henstillingen skal behandles etter reglene om enkeltvedtak i forvaltningsloven. dette gir elevene ytterligere rettigheter, for det første vil det gi skolen

¹⁴² ot.prp. nr 72(2001-2002:35)

¹⁴³ Veileder (2003:14)

¹⁴⁴ veileder (2002-2003:14)

¹⁴⁵ veileder (2002-2003:15)

veiledningsplikt etter fvl. § 11. men skolen har også en indirekte veiledningsplikt fra før, etter oppl. § 9a-6, etter denne bestemmelsen plikter skolen å holde elevene, råd og utvalg ”løpende underrettet” om forhold av vesentlig betydning. Det å vite at man har rett til å be om tiltak og rett til å klage over forhold ved det psykososiale miljø, må sies å være av vesentlig betydning, det er kjernen av elevenes rett etter oppl. § 9a-1. I tilsynsrapport 02.11.05 ble det ansett som avvik fra myndighetskravene at skolen ikke hadde opplyst elever eller foresatte om saksgangen eller klageretten etter oppl. Kap 9a¹⁴⁶

Etter fvl. § 17, har skolen\skoleeier ansvar for at saken er så godt opplyst som mulig, dette innebærer at skolen bør innhente veiledning fra de som har spesialkompetanse når tilfellet krever det, ” For at forvaltningen skal kunne oppfylle sin utredningsplikt etter forvaltningsloven § 17 første ledd, vil det i en rekke saker kunne være nødvendig å basere seg på fagkyndige innspill eller bidrag fra eksterne sakkyndige”¹⁴⁷

I fvl § 27 heter det at vedtaket skal være skriftlig men dette vilkåret kan unntas hvis det vil være for ”byrdefullt”

Videre i forvaltningslovens § 24 heter det at det skal følge med en begrunnelse for vedtaket, men det er unntak for det hvis det er grunn til å tro at ingen vil være misfornøyd med vedtaket, dette gjelder ikke i klagesaker.

6.3”snarast mogleg”

Etter oppl. 9a-3, tredje ledd, må skolen behandle henstillingen ”snarast mogleg”, med henvisninger som gjelder potensielle farlige eller skadelige situasjoner med mobbing eller vold. kan man ikke vente lenge, det vil være viktig at tiltak blir gjort så fort som mulig,¹⁴⁸.

Hvem kan klage?

Den som leverte henstillingen har rett til å klage, men også andre som har rettslig klageinteresse jf. Fvl. § 28, dette gjelder de som også har interesse av vedtaket, da vedtaket

¹⁴⁶ Fylkesmannen i Østfold. Tilsyn med elevenes skolemiljø. Fredrikstad kommune (02.11.2005:4)

¹⁴⁷ ot.prp. nr 25. (2007-2008: punkt 5.1)

¹⁴⁸ Veileder (2003:15)

vil ha betydning for dem, for eksempel andre elever. Videre har råd og utvalg i skolen klageinteresse, når de klager på vegne av sine medlemmer¹⁴⁹.

6.3klagen

Hvis eleven, eller den som har gitt henstillingen ikke er fornøyd med vedtaket, så kan denne klage etter reglene om enkeltvedtak i forvaltningsloven, det kan også klages hvis ikke skolen har behandlet henstillingen ”innen rimelig tid”, formålet med dette er at elevene ikke skal lide på grunn av passivitet fra skolens side¹⁵⁰

”Innen rimelig tid” et relativt begrep, i veileder(2003:16) heter det at ”skolen\skoleeier må få tid til å vurdere saken før det eventuelt kan være aktuelt å klage. Hva som er ”rimelig tid”, vil blant annet avhenge av hvor alvorlig virkningene av miljøet kan tenkes å være for elevene” skolen må også ha nok tid til å sette seg inn i saken jf. Fvl. § 17 og eventuelt tid til å rådføre seg med andre¹⁵¹

Har eleven klaget innen det er gått rimelig tid, vil klagen avvises, jf. Fvl. § 33 andre ledd, det er opp til skolen\skoleeier å avgjøre om vilkårene er til stede for å avvise klagen, men dette er en avgjørelse som eleven kan klage over, da går klagen til fylkesmannen som avgjør om skolen har fått rimelig tid¹⁵²

Hvis eleven skal klage på et vedtak fra skoleledelsen, er klagefristen innen tre uker jf. § 29. men etter fvl. § 31 kan klagen behandles i visse tilfeller, selv om fristen er ute jf. Fvl. § 31¹⁵³. For de som ikke har fått noe vedtak, vil det ikke være noen frist, det hadde vært urimelig å avvise med den begrunnelse at klagefristen er oversittet¹⁵⁴

I forvaltningslovens § 11a heter det at dersom henvendelsen ikke kan besvares i løpet av en måned etter den er mottatt, må det i saker som gjelder enkeltvedtak gis et foreløpig svar.

¹⁴⁹ Veileder (2003:16)

¹⁵⁰ Innst. O nr. 7 (2002-2003:1)

¹⁵¹ Veileder (2003:16)

¹⁵² Veileder (2003:17)

¹⁵³ Veileder (2003:17)

¹⁵⁴ Veileder (2003:17)

Før fristen er gått ut, og saken er under behandling, kan ikke eleven komme med nye henstillinger vedrørende samme sak, dette følger av alminnelige forvaltningsmessige regler, men det er et unntak hvis det kommer frem nye momenter som gjør at saken bør vurderes på nytt, ”det samme gjelder dersom saken allerede har vært behandlet og avgjort av klageorganet”¹⁵⁵

Klagen bør være skriftlig. Skolen har veiledningsplikt ovenfor klageren også under klageprosessen, det inkluderer å hjelpe til med å utforme klagen hvis det er nødvendig, men klageren må selv passe på at klagen er riktig formulert slik at det ikke er noe tvil om hva det klages om ¹⁵⁶

Klagen leveres til skoleledelsen som skal vurdere om klagen skal tas til følge, hvis ikke sendes klagen til fylkesmannen, som er klageinstansen. Fylkesmannen skal avgjøre om skolen\skoleeier har gjort en faglig vurdering av forholdene og av om tiltak er påkrevet, og i så fall hvilke”¹⁵⁷

Fylkesmannen er delegert ansvar for det statlige tilsynet etter oppl. § 14-1, og kan av eget initiativ undersøke om skolene oppfyller kravene i Kapittel 9a, jf. Oppl. § 14-1 annet ledd. Finner de avvik, kan de kreve tiltak for å få dette rettet opp jf. § 14-1, tredje ledd¹⁵⁸.

En god tilsynsordning er viktig for at elevene skal sikres et godt psykososialt miljø, men det må ikke gå på bekostning av den lokale innsatsen, den viktigste jobben blir gjort i skolen. elevene har nå fått en arbeidsmiljølov som sikter på å få vekk mobbing og annen krenkende adferd vekk fra skolen, men for at loven skal få ønsket effekt er det essensielt at loven er kjent blant elever, foresatte og personale, og at alle tar ansvar for at bestemmelsene blir fulgt. Et godt statlig tilsyn er et sikkerhetsnett, men det er skolen som er nærmest elevene, og de første som skal reagere hvis noen mistrives.

¹⁵⁵ ot.prp. nr.72 (2001-2002:35)

¹⁵⁶ Veileder (2003:17)

¹⁵⁷ Veileder (2003:17)

¹⁵⁸ Helgeland (2006:372)

Kildeliste

Bøker;

Andenæs, Johs., ”rettskildelære” Oslo. 1997

Helgeland, Geir, Opplæringslova, kommentatorutgave, Oslo, 2 utgave, 2006

Olweus, Dan, Mobbing i skolen, hva vet vi og hva kan vi gjøre, Oslo, 1992

Pedersen, Harald, ”Arbeidsmiljøloven § 12 og psykososialt arbeidsmiljø, Oslo, 2002

Stette, Øystein (red.), Elevenes fysiske og psykososiale skolemiljø, rettigheter etter nytt kapittel 9a i opplæringsloven, Oslo, 2003

Veiledning til opplæringsloven kapittel 9a – elevenes skolemiljø, Kirke-, Utdannings forskningsdepartementet, 2003

Udir-07-2005, rundskriv. Om ordensreglementet i grunnskoler og i videregående skoler

Domstolavgjørelser;

LB-2003-13879

RG-2006-632

Rettskilder;

Norges lover, studentutgave, 1687-2003

Innst. O nr 7 (2002-2003).(om skolemiljøet til elevene)

ot.prp. nr 72. (2001-2002) (Om skolemiljøet til elevane)

ot.prp. nr 25 (2007-2008)

NOU 1995:18, Ny lovgivning om opplæring

NOU 2002:12

NOU 2005:8

Diverse;

Fylkesmannen i Østfold. Tilsyn med elevenes skolemiljø. Fredrikstad kommune.

(02.11.2005)

Fylkesmannen i Østfold. Tilsyn med elevenes skolemiljø Rakkestadkommune(07.12.2005)

Lunde, Henrik, artikkel trykt i HEFsbok "Tenk på det!" 2002, <http://www.antirasistisk-senter.no/infobanken/dokumenter/artikler/rasismehef.html>

Klensmeden Fosse, Gunilla, Mental health of psychiatric outpatients bullied in childhood, Doktoravhandling, NTNU 2006

Eliasson, Miriam A. Verbal abuse in school: constructing gender and age in social interaction, Karolinska Institutet. 2007,

http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/rapporter_planer/Aktuelle-analyser/Aktuelle-analyser-om-andre-tema/Verbal-traksassering-i-skolen.html?id=489561

Vatn, Bjertness, og Lien, "Mobbing og helseplager hos barn og ungdom" oversiktsartikkel inntatt i Tidsskrift for den norske legeforening 2007,

http://www.tidsskriftet.no/index.php?seks_id=1563713

Botnan Larsen, Kjersti, spesialoppgave, Offentlige skolars kompetanse til å regulere elevenes atferd. Oslo. 2007

Avisartikler om mobbing:

Aftenposten. "er det greit å kalle folk homo?" Publisert 11. mars 2008

NRK, Hordaland. 25.000 elever føler seg mobbet. Publisert 12. juni 2007

VG, Flere mobbes "Bondevik – effekten" er borte. Publisert 8 mars 2008

Expressen, Douglas tejpades fast vid ett träd. Publisert 22. januar 2008

<http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/VALSPE10/>

<http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/VALSPE10/>